Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНУУДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...зетэмнай 1921 оной ...абриин 21-нээ гарана. | № 226 (18549) | 1990 оной октябриин 2, вторник | Сэн 3 мүн.

СОЁЛОЙ АЖАЛ ЯБУУЛАГШАДТАЙ УУЛЗАЛГА

...ябриин 29-дэ Кремль ...СССР-эй Президент М. С. ...ев совет соёлой ажал ...лагшадта уулзаба. Соё... совет жасын правлениин ...лэгшэ Д. С. Лихачёв, ...Р-эй Уран зохёолшодой ...олбооной правлениин түрүү... С. В. Михалков, СССР-... Театральна ажал ябуулаг...й холбооной правлениин ...тарь М. Ф. Шатров, «Ли...турная газетын» ахамад ...ктор Ф. М. Бурлацкий, ...Р-эй соёлой министр Н. Н. ...ко, «Новый мир» жур...й ахамад редактор С. П. ...кин, СССР-эй Госкиногой ...лэгшэ А. И. Камшалов, ...агай «Ленком» театрай ...найханай хүтэлбэрилэгшэ ...жиссёр М. А. Захаров, ...СССР-эй Уран зохёолшодой ...лбооной правлениин түрүү...эй орлогшо Ю. В. Бон...в, «Советская культура» ...ын ахамад редактор А. А. ...ев, композитор Г. В. ...ридов, Президентскэ со...й гэшүүн Ч. Т. Айтматов, ...Р-эй Театральна ажал ...улагшадай холбооной прав...ин түрүүлэгшэ К. Ю. Лав..., СССР-эй Президентскэ ...вэй гэшүүн В. Г. Распутин, ...Р-эй Кинематографистнуу...й холбооной правлениин тү...лэгшэ Д. Худоназаров, ...Р-эй Уран зурагай акаде...н президент Б. С. Угаров, ...Р-эй Верховно Соведэй ...ведэй түрүүлэгшын орлог... Ю. Б. Соловьев, Цветной ...вар дээрэхи циркын ди...тор Ю. В. Никулин, РСФСР-... Театральна ажал ябуулаг...й холбоойной правлениин ...лэгшэ М. А. Ульянов, ...Р-эй Верховно Соведэй Национальностьнуудай Соведэй түрүүлэгшын орлогшо Б. И .Олейник, А. С. Пушкинай нэрэмжэтэ Гүрэнэй уран зурагай искусствын музейн директор И. А. Антонова, хүүгэдэй ба эдир наһатанай киногой, телевидениин бүхэсоюзна түбэй уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ Р. А. Быков, СССР-эй Уран зураашадай холбооной правлениин түрүүлэгшэ А. В. Васнецов гэгшэд уулзалгада хабаадаа.

Нэгэдүүлдэг, хүмүүжүүлэн гэгээрүүлдэг үүргэтэй манай олон национальна соёлдо дэлгүүрэй харилсаануудта оролгын эрхэ байдалда сэдьхэл бодолой, мүн материальна туһаламжа үзүүлхэ, общественна ба арадай һэшхэл бодолой талаар энхэ элүүр байхын түлөө зохёохы ажалтанай харюусалгатай байха, ниитын оролдолгоор орон соо эрхэтэнэй эб найрамдал тогтоохо тушаа үгэ хэлэгшэд онсо анхарал хандуулаа.

Уулзалгада хабаадагшад СССР-эй Президентдэ бэшэгээр хандаба, тэрэнь хэблэлдэ толилогдоно.

Түгэсхэлэйнгөө үгэ соо М. С. Горбачев болоһон үгэ булялдаанай дүнгүүдые согсолоо.

Уулзалга хэдэн часай туршада боложо, залан сэхэ хөөрэлдөөнэй, үгэеэ ойлголсолгын, бүтэмжэтэй һайн шиидхэбэринүүдые бэдэрэлгын оршон байдалда үнгэрөө.

Е. М. Примаков, А. С. Дзасохов, Г. В. Семёнова, И. Т. Фролов гэгшэд уулзалгада хабаадаа. Тэрээн тухай дэлгэрэнгы тоосоон хэблэлдэ гараха.

ХАБААДАГШАДАЙ ҺАНАМЖАНУУД

Д. С. ЛИХАЧЕВ: Арадай со...гээл шухалань гэбэл, ...ай, хүтэлбэрилгын, хүнүү...оронгдоо харилсалгын ...болбосорол, соёлой ду...алта хүшөөнүүд болоно. ...ээ шухала энэ уулзал...бэлдэхэдээ, Соёлой эрхэ...ые хамгаалгын декларации ...й би удаан һанамжалааб. ...ы документ Хүнэй эрхэ...ые хамгаалгын декларации ...ал адли, мүнөө хэрэгтэй. ...эн дүримһөө бүридэһэн ...ларациин проект би бэл...б. Национальна баялигууд ...а музейнүүдэй коллекци...най бэшэ, харин арадай ...ин байха ёһотой гэжэ нэ...түрим соо хэлэгдэнэ. Гү...эй аюулгүйн комитедтэл ...а, Соёлой комитет Прези...тын дэргэдэ байгуулагда...ёһотой. Хилын саана томо ...шэнүүдые, эльгээхэ, дун...һургуулиин программа то...тойлхо гэхэ зэргын асуу...нүүдые тэрэ шиидхэхэ ...этэй. Музейнүүдтэ орол...й түлбэриин гуримые ко...тет топтоохо эрхэтэй байха. ...эзэнь, Эрмитажда оролгын ...өө ехэ түлбэри абтана, ...ажэ соёлой баялигуудые ...ад зонһоо холодуулнабди.

Ч. Т. АЙТМАТОВ: Харилсаа ...рнуудай теһарһан, Эсэ...ороной соёлой үндэһэ һуу...һандаргаһан ушар илан...дайһатай байна. Уулзалга дээрэ үгэ хэлэхэдээ, Росси тухай, тэрэнэй асари ехэ харюусалга, нэгэдүүлхы үүргэ, хүсэн тухай би дэмы хэлээ бэшэб. Росси ходо түб байгаа, харин энэ байдалынь мүнөө илангаяа шухала удха шанартай.

Орон дотор тохёолдоһон эрхэ байдал далай дээрэ болодог ушарые намда һануулна: онгосодомнай нүхэн гараад, уһанай орожо захалхадань, нүхые түргэнөөр таглахын орондо командань бага онгосодоо яаралтайгаар һуугаад, эрье тээшэ һэлюурдэнэ.

Россигүйгөөр дунда Азиин ерээдүйе би ой ухаандаа бодомжолжо шадахагүйб. Үндэһэ яһатанэй саашадаа хүгжэхын тула Росситай манай холбоонуудые, нэгэдэлые бэхижүүлхэ хэрэгтэй.

Р. А. БЫКОВ: Эсэгэ оромнай аюулдэ оронхой гэһэн гол бодол уулзалгын үедэ эхинһээ эсэс хүрэтэр ходоро гараа. Д. С. Лихачевой үгэ аргагүй һайхан удхатай байгаа.

Ю. В. НИКУЛИН: Имэ уулзалганууд һайн һайхан һанаа түрүүлнэ. Би өөрөө урагшаа һанаатай хүмби. Фронт дээрэшье һайн юумэндэ этигэжэ ябааб. М. С. Горбачевтой болоһон энэ хөөрэлдөөн Эсэгэ ороной соёлой асуудалнуудһаа холо гадуур гараа.

Репортаж

Ургаса — 90

ХҮШЭРХЭН ХАҺА

Сагай уларилай хэзээдэшье хүнэй һанаагаар болодоггүйнь мэдээжэ. Жэшээнь, мүнөө сагайнгаа ёһоор шара набшын халуун боложо, алтан намарай хаһа оронхой, үбһэ тэжээл, тарян гол түлэб абтаад байха зэргэтэй ааб даа. Теэд энэ үедэ ажахынуудай сабшалан, тарялан дээрэ хэгдэхэ хүдэлмэри үшөө айхабтар ехэ зандаа байһаар. Хажуугаарнь хашартай, уйтайшье болошоһон хура бороо ороод һалаха юм бэшэ. Үдэр, хоногой ошохо бүри хаа хаанагүй орой намарай буруулган сагай шэнжэшье үзэгдэжэ эхилбэ ха юм.

Имэ үедэ хүдөөгэй таряашад, малшадта нилээд бэрхэтэй, ехэл һанаа зоборитой үе тохёолдонхой гэжэ һаяхан Тарбагатайн районой ажахынуудаар ябахадаа ойлгохоор һэн.

Хэды тиигэбэшье урма зоригоо мохожо, гараа һула табиһан хүн эндэ үгы. Районой колхоз, совхозууд, жаахансшье арга боломжо оложо, үбһэ тэжээлэйнгээ нөөсые арьбадхаха, нэмээхэ, бүхы хүсэеэ элсүүлжэ, ороохо тарянай, хартаабхын, овощой ургасые түргэнөөр хуряажа абаха гэжэ оролдоно.

Жэшээ болгон «Маяк» колхозые абаад үзэе. Эндэхи Бурнашово, Десятниково тосхонуудта ябахада хэршэмэл зелёнкын сэл ногоон набша намаа гү, али хуушан шара таряа, мүн обоо-хүбөө хартаабха, монсогор сагаахан капуста тээһэн автомашинанууд залгаа гүйлдэжэл байна. Тарянай түбэй тоог дээрэ ехэ шэгнүүр ойро зуурашье хооһон байнагүй гэхээр. Шэнэ ургасын ороохо гү, али хартаабха, үгышье һаа овощ, тэжээл тээһэн автомашинанууд тэндэ ойро зуура тогтоод лэ склад, хранилищинууд тээшэ гүйлдэнэ. Шэгнүүршэн А. И. Тетюшин тэдэниие шэгнэжэ, хэн жолоошон ямар машинаар, хэн комбайнерһоо хэды шэнээн таряа, хартаабха асараа гэжэ зузаан данса-дэбтэрнүүд дээрэ һахы-һалаг бэшэнэ. Стол дээрэнь комбайнернуудай талонгууд ябталагдажал байна.

— Гансахан үсэгэлдэр 2000 гаран центнер тарян тоог дээрэ буугаа. Хэрбээ үдэшэ болотор бороогой орожорхёогүй һаань баһал ехэ ороохон сохигдохо ёһотой. Комбайнернуудай шадалааараал оролдоно гээшэ. Ургаса хуряалгын эхилһээр 6—7 үдэр соо манай түбэй тоог дээрэ шэнэ ургасын 8000 үлүү тэй центнер тарян буугаад байна. Бурнашевой бригадын тоог дээрэшье баһал горитой ороохон ороо ёһотой,— гэжэ шэгнүүршэн хэлэнэ.

— Даб дээрэ хэн комбайнер эгээ ехэ таряа сохёод байнаб?—гэжэ асуухада, тэрэ зузаан дансаяа дэлгэжэ харааад, хэлэнэ:

— Комбайнер Александр Соколов үнгэрһэн зургаан үдэр соо 2000 гаран центнер ороохо бункерһаа гаргаа. Тэрэ зарим үдэртэ 350—360 центнер таряа сохино. Нүгөө комбайнёр Виктор Степанов тэрээнһээ ехэ гээгдэнэгүй.

— Ургаса ямар гээшэб?

— Нёдондонойхидо хүрэнэгүй. Үнгэрһэн хабар-зунай ган гасуурһаа болоо гээшэ ааб даа. Юрэдөө, гектарай 16—17 центнер гарана. Саашаа юун болохоб, мэдэгдэнэгүй,— гэнэ шэгнүүршэн А. И. Тетюшин.

Тарялан дээрэ хүрэжэ үшөө ошоогүй байгаад, гансахан эдэ бүгэдэһөө эндэ шэнэ ургасын түлөө тэмсэлэй хэды эршэмтэйгээр бусалжа байһаниие мэдэхээр һэн.

Үшөө нэгэ имэ юумэндэ анхарал хандуулхаар байба. Хуряалгын эхилһээр яһала горитой тарянай сохигдобошье, эндэхи тоог дээрэ ороохоной обоо-хүбөө адхаатай байхань харагдабагүй.

— Бидэ ургаса хуряалгын эхилһэн түрүүшын үдэрһөө таряа сэбэрлэлгын КЗС-20, ОВС-4 түхэлэй агрегадуудые үдэр һүнигүй хүдэлгэжэ, комбайнуудһаа гараһан ороохо түргэн сэбэрлэжэ, хатаажа, дээжыень үрэһэндэ хадагална, муушаг шанартайень тусхай тээрмэдэ малай тэжээл болгохоор үйрүүлнэбди. Хура бороотойшог үедэ, үшөө тэрээн дээрэнь тарянай нойтобор, зарим ороохонойнь хүсэд эдеэшээгүй байхада, тэрэниие тоог дээрэ удаан хэбтүүлжэ яашье болохогүй ха юм,— гэжэ ороохоной складые даагша М. Я. Ивлева хэлэнэ.

Тиигээд тэрэ ута гэгшын склад руу маниие оруулжа харуулба. Энээнэй нэгэ хахад соо үбэлдөө адууһа малда эдюулхээр үйрүүлэгдэһэн талха тарян аяар үһээдэнь хүрэтэр обоологдонхой харагдана. Нүгөө хахадтань ерэхэ хабарай тарилгын үрэһэн адхагдажа байнхай.

— Энэ склад соо дүүрэтэр үрэһэнэй ороохон, малай тэжээлэй талха тарян адхагдаха юм. Манайдаш нэгэшье центнер тарян газаа бороо, саһанда норожо хэбтэдэггүй,— гэжэ Мария Яковлевна хөөрэнэ.

Нилээд хүшэрхэн эрхэ байдалда «Маяк» колхозойхид таряагаа, хартаабхаяа хуряаха баатай болоно гэжэ агрегадуудай ажалые харахадаа ойлгобобди. Үндэр гүбээнүүдэй эгсэ ташалан өөдэ комбайнууд аалиханаар дэбшана. Айхабтар ехэ хура бороотой байһан энэ жэлдэ үндэр добо газаршье шабар шабха болошонхой, комбайнуудай мөөрэнүүдтэ тэрэнь барбайшатараа няалдаад, агрегадуудта бүришье хүндэ болоно бшуу. Зарим газарта гэнжэтэ комбайн ябуулхаһаа ондоо аргагүй. Гадна олонхи полинуудта ургасань тиимэ ехэ бэшэшье һаа, аадар бороодо, һалхинда эрьелдэжэ унанхай, хэбтэшэнхэй. Тэрэниие нэгэ тээшэнь ябажа хадаха, хуряаха ушартай болоно.

Теэд эндэхи механизаторнууд бэрхэшээлһээ тунхаринагүй. Ургасаяа саг соонь, гээлтэ хоролтогүйгөөр хуряажа абахын тула бүхы мэргэжэл шадабарияа, хүсэл эрмэлзэлээ зорюулан хүдэлнэ гэжэ ойлгохоор.

Тиигээшьегүйдэнь аргагүй. Колхоздо тарянай ургасын оройдоол гурбанай нэгэ хубиһаа ехэнь хадагдаад, оройдоол 30 хүрэхэгүй процентнь хуряагдаа. Малтагдаха хартаабха үшөө ехэ, капустын ургаса һаял абтажа эхилбэ. Жэшээлхэдэ, түрүүшын дүшөөд гектарай хартаабха малтагдажа, 4 мянга гаран центнер ургаса абтанхай. 250 центнер капуста бэлэдхэлэй пунктда оруулагдаа. Намарай паар хахалалга түлэг дундаа.

Эдэ бүтэдын хажуугаар ажахыда үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэ дүүргэгдээгүй байна. Колхоздо мүнөө малай условно толгой бүхэндэ 16 үлүүтэй центнер тэжээлэй единицэ болохо үбһэ хоол нөөсэлэгдэжэ, энэ талаар ажахы район соогоо нилээд дээгүүр һууридагаранхайшье һаа, энээнэйнгээ нөөсые үшөө дээшэлүүлхын түлөө оролдоогүйдэнь аргагүй болоно.

М. НАМЖИЛОВ.

Тарбагатайн район.

ЭРШЭМТЭЙ ТЭМСЭЛ...

Могойтын районой таряашад һүүлэй арба гаран жэлэй туршада үндэр баян ургаса ургуулдагаараа округ доторoo мэдээжэ болонхой. Энэшье жэлдэ эндэ яһала һайн ургаса ургаа юм. Эдэ үдэрнүүдтэ районой таряашад ургуулһан ороохо таряагаа сүм хуряахын түлөө эршэмтэй тэмсэл ябуулна

Һүүлэй байдалаар Могойтын ажахынуудта 32.791 гектар тарян амяарлан хуряагдаад байна. Гадна 7 мянгаад гектарай хатаһан баалнууд суглуулагдан сохигдоо. Мүнөө районой ажахынуудта гектар бүриһөө дунда зэргээр 18,5 центнер тарян хуряагдана.

Таряа ургуулхадаа шадамар болоһон Хара-Шэбэрэй Кировэй нэрэмжэтэ агрофирмын таряашад ургасаяа гээлтэ хоролтодо оруулангүй хуряахын түлөө тэмсэл ябуулна. Дээрэ нэрлэгдэгшэ ажахы 3683 гектарай таряа амяарлан хуряагаад, тэрэнэйнгээ 1384 гектарайнь ороохо суглуулан абаба. Ажахы мүнөө гектар бүриһөө 27 центнер ургаса хуряана.

Хүршэ оршодог Зугаалайн Ленинэй нэрэмжэтэ агрофирмын ургаса ургуулагшад гектарай дунда зэргээр 23 центнер ороохо суглуулна. Районой зуун урда зүгтэ түбхинэһэн Наринай Адагай совхозой таряашад үндэр баян ургаса ургуулба. Һүүлэй байдалаар эдэнэр гектарай 19 центнер ороохо таряа хуряажа абана. Гэхэтэй хамта Могойтын райондо энэ жэлэй таряа хуряалгын хүдэлмэри тиимэшье эмхитэйгээр үнгэргэгдэнэ гэхын аргагүй. Июнь һарын эхинһээ таһалгарлагүйгөөр ороһон хура бороонсо үлүүсэ шабар шабха болошоһон полидо ороохо таряа хуряахань нилээд хүшэр байһаниинь эли. Тиимэһээ районой таряашадай ургуулһанаа сүм хуряахын түлөө бүхы арга шадабаряа элсүүлхыень найданабди.

А.-Н. ДАШИБАЛОВ.

Хурамхаанай районой Дэрэнэй совхозой таряашад ороохо тарянай ургаса хуряажа абахын тула ехэ оролдолго гаргана. Байгша ондо тэдэнэр 3000 гектарай ороохо хуряажа абаха уялгатай юм.

Энэ харюусалгатай үедэ 10 комбайнер хүдэлнэ. Комбайнёрнууд Алексей Ринчинов, Очир Бишидаев бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, олондо жэшээ харуулна. Тэдэнэр мүнөө 2500 центнер ороохо сохижо, мурысөөндэ шалгарна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: түрүү комбайнер Алексей Ринчинов.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

„Буряад үнэн"-91

ДАНШЬЕ ҮГЫРШЭХЭГҮЙ ХАБДИ...

Мүнөө үедэ дэлгүүрэй экономикодо орохомнай гэлдээд, зарим аралжаа наймаашад хэмһээ хэтэрээд байна хэбэртэй...

— Дэлгүүрэй экономикодо, ороод лэ ,хамаг юумэн хуу үнэтэй болохонь. Туража үхэхын туйлда хүрэхэмнай! — гэжэ нүгөөдэ заримашуул эртээнһээ бархиралдана. Газетэ захиха тухай тэдээндэ амаа ангаймсаар:

— Юун газетээ хэлэбэбта? Типографиин шэрэтэй саарһа жажалха гүбди?— гэжэ асуугаад торгожорхихо.

Хүнэй ажамидаралай, общественгоошье аша туһада ажаллахынь тула хилээмэн, мяхан, сагаан эдеэн, овощ — хуу хэрэгтэй. Зүгөөр хүн гээшэ адагуусан түрэлтэнһөө юугээрээ илгардаг бэ гэхэдэ, ямаршье сагта оюун ухаанай тэжээл тэрээндэ хэрэгтэй байдаг гэжэ мэдээжэ. Һанана гүт? Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ аюултай бүһэлүүртэ баригдаһан Ленинград хотодо Дмитрий Шостаковичой долоодохи симфони наадагдажа, одоо үлэсхэлэн байдалһаа арһан яһан хоёр болошоһон хүнүүдтэ ямар ехэ һүр жабхалан асаржа. Һүнэжэ шахуу байһан найдалыень һэргээгээ бэшэ һэн гү? Хэмһээ хэтэрһэн заримашуулай энээхэн ушарые балартуулха гэжэ хэдышье оролдоо һаа, үнэн юумэн түүхын хуудаһанһаа хюһагдахагүйл!

Оюун ухаанай талаар түшэхэ түшэлгэ, дахаха тугынь болоһон зүйлнүүд ямаршье арадта бии гээшэ. Монгол угсаата зоной урдаа хараха, ухаандаа оруулха зүйлнүүд гэхэдэ, угай ехэ баялигууд —«Гэсэр», «Нюуса тобшо», «Джангар» ба элинсэг хулинсагаймнай сээжэ соо бадаран, манда хүрэжэ ерэһэн бусад һайхан зохёолнууд, бүтээлнүүд гэжэ байха.

Буряад арадай иимэ түшэг тулгууриин нэгэн болоһон зүйл гэхэдэ, ерэхэ жэлдэ 70 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэхэеэ байһан үндэһэн газетэмнай болоно.

Дэлгүүрэй экономикын «мандахын» урдахана бэрхэтэй байдалда орохоёо байһанаа нюунгүй, арад зондоо сэхэ руунь дуулгажа, энэ газетын редколлеги хандаа һааб даа. 15 түхэриг 60 мүнгэн гээшэмнай, сэхыень хэлэбэл, талоноор үгтэдэг хоёрхоншье «хахадханиие» хүшэ хүрэхэгүй мүнгэн ха юм даа. Үлүү гаргашаяа алмад гээд, «Буряад үнэндөө» жэлэй захил хэжэрхёо һаа, даншье үгыржэ ядаршахагүйл хаб гэжэ би һананаб. Зүгөөр үндэһэн түүхынгээ эхэ бэшэгүүдтэй танилсажа, «Толиин» материалнуудые, уран зохёол, соёл болбосорол, искусство, түүхэ тухай бүхэли жэл соо уншажа байхамни юунтэй тэнтэй юумэ гээшэб!

«Буряад үнэнэй» бэрхэтэй байдалда ороод байһан тухай Улаан-Үдын нэгэдэхи педучилищиин багшанарай суглаан дээрэ соносхогдоо һэн. Тэрэ соносхолыень анхаржа, буряад багшанар түрэл газетээ захиха, дэмжэхэ бэзэ гэжэ найданаб.

Д. ДАМДИНОВА,
газетын юрын уншагша,
дуунай багша.

ШАГНАЛЫНЬ БАРЮУЛАГДАА

Сагай уларилай энэ гасаланһаа яһалашье тухашарһан «Коммунизм» колхозой тэжээл бэлэдхэгшэд тэрэ үдэр сэлмэхэдэнь, булта сабшаландаа гаража, яаралтайхан ажалаа үргэлжэлүүлээ һэн. Юрэдөө, энэ үдэр нютагайнгаа соёлой байшанда баяр ёһололой суглаанай болохо соносхолдошье анхарха хүн байбагүй.

Сэлмэһэн тэрэ үдэр колхознигуудай бултадаа шахуу ажалдаа гараашье һаань, соёлой байшанда тэжээл бэлэдхэхэ, ургаса хуряаха хүдэлмэриһөө ондоо ажалтайшуул, пенсионернууд, айлшад сугларһан байгаа.

Эндэ Буряадай агропромышленна союзай соведэй түрүүлэгшэ Н. Н. Найданов оролто үгэ хэлээд, дурсагдагша колхозой гэшүүдтэ КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй болон ВЛКСМ-эй ЦК-гай дамжуулгын Улаан туг баяр ёһололой оршон байдалда барюулаа. СССР-эй ВДНХ-гай Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдэһэн «Коммунизм» колхозой коллектив 1989 онойнгоо түсэб, социалис уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэжэ, Бүхэсоюзна социалис мүрысөөндэ онсо шалгарһан байна. Хэрбээ энэ ажахын гэшүүдэй туйлаһан һүүлэй дүнгүүдые урда жэлнүүдэйхитэй сасуулан хараа һаа, нилээд илгаатай байхал даа. Жэшээлбэл, 1989 онойхитой зэргэсүүлбэл, бүхыдөө продукци үйлэдбэрилгэнь 65 процентээр, ажалайнь бүтээсэ хоёр дахин, ашаг олзонь 5.2 дахин дээшэлһэн байна. Мүнөө ажахы тоосоо хэхээр 1 миллион 159 мянган түхэриг нөөсэлэнхэй гэхэ гү, али сэбэр олзонь тэрэ үеынхиһөө 14 дахин дээшэлбэ. Тобшолбол, туйлаһан амжалтань бахархамаар даа. Үнгэрһэн жэлдэ шударгыгаар ажаллаһыень хараада абаһан Буряадай агропромсоюзай правлени тус ажахые «Нива» түхэлэй автомашинаар, мүнгэн шангаар урмашуулһан байха.

Ульдэргынхид дамжуулгынгаа Улаан тугые омог баяртайгаар угтажа абаа. Ехэ шагналай һүүлээр харюугай үгэ хэлэһэн колхозой правлениин түрүүлэгшэ Л. Д. Цыбикжапова ажахынгаа коллективэй мүнөө хэжэ байһан ажал, саашанхи зорилгонууд тухай хөөрэхэ зуураа:

— Манай колхоз байгуулагдаһаар 59 жэл соогоо иимэ шагналда хүртөөгүй байха. Энэмнай гансашье мүнөө хүдэлмэрилжэ байгшадай оролдолго, хүсэлэнгэй үрэ дүн бэшэ, мүн энэ амжалтада анханһаа эхи үндэһэ табиһан эхэ, эсэгэнэрэймнай хубита бии байха. Ерэхэ жэлдэ ажахымнай мүндэлһөөр 60 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэхэнь. Тиин энэ баяраа бидэ бүри ехэ амжалта, туйлалтануудтайгаар угтаха болонобди,— гэжэ тэрэ хэлээ һэн.

Үнэн дээрээ ажахые хүтэлбэрилжэ байгаа түрүүлэгшын хубита эндэ бии ааб даа. Лидия Даржаевна хүдөө ажахын институт дүүргэжэ, ветеринарна врач мэргэжэлтэй энэл ажахыдаа ерэжэ, ажалайнгаа үргэн замда гараа бэлэй. Юрэдөө, ямар ушарһаа байгаа юм, Ульдэргын арадай музей үндэһэлэн байгуулагша Ж. Д. Сампилоной бусад олон экспонадууд сооһоо ажалай хубсаһатай, хурса харасатай залуу мэргэжэлтэн Лидын фото-зурагые наринаар хадагалжа, музейдээ үлөөһэниинь мүнөөшье гайхамаар. 1986 оной февраль һарада түрэл «Коммунизм» колхоздоо ерэжэ, тоосоото-һунгалтын суглаандань хабаадалсахадаа биологиин эрдэмэй кандидат, Буряадай хүдөө ажахын институдай доцент Л. Д. Цыбикжапова шэнээр һунгагдаха правлениин түрүүлэгшын тушаалда өөрынгөө кандидатурые оруулхадань, колхознигууд гайхаагүй, этигэл найдалаа элирхэйлжэ, өөрынгөө хүтэлбэрилэгшөөр һунгаа һэн.

Мүнөө «Коммунизм» колхоз гансашье райондоо бэшэ, мүн бүхы республика соогоо мэдээжэ болоһон, тон томо ажахынуудай нэгэн юм. Баярай суглаан дээрэ үгэ хэлэгшэд гансашье туйлаһан амжалта, ургаса хуряалга тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрөө бэшэ, мүн түрэл нютагайнгаа саашанхи хүгжэлтэдэ бүхы анхаралаа зорюулаа. Тусхайлбал, эдэнэрнай ойрын жэлнүүдтэ Үльдэргэ һууриндаа Соёлой шэнэ ордонтой, дисплей, компьютераар түхеэрэгдэһэн классуудтай һайн һургуулитай, больницатай, уураар, уһаар дулаасуулагдадаг гэр байрануудтай, сэсэрлиг таригдаһан үргэн ехэ үйлсэнүүдтэй, малай шэнэ байрануудтай болохоор түсэблэһэнөө хөөрэхэдэнь, сэдьхэлээ хүдэлгэн омогорхохоор байгаа бэлэй.

Үнгэрһэн жэлнүүдтэ эндэ ехэ юумэн хэгдээ, горитой хубилалта болоо. Тодорхойлбол, квартал бүхэндэ олон үхибүүдтэй гэр бүлэ мүнгэн тэдхэмжэ абана. Тиихэдэ Эхэ ороной үндэр шагналда хүртэгшэдтэ нэмэлтэ түлбэри түлэгдэнэ. Мүн пенсидэ гараһан колхознигуудайнгаа пенсидэ 100 түхэриг хүрэтэрнь мүнгэ нэмэжэ үгэдэг болонхой. Гадна залуушуулай гэр байра барижа түхеэрхэдэнь, колхоз горитой туһаламжа үзүүлнэ. Үльдэргэ һууриндa мүнөө үмсын 46 гэр баригдажа байнхай. Тусхайлбал, һууринай 1500 шахуу айлнуудай 80 гаран процентнь өөһэдөө гэр барижа толлонхой.

Түүхэ домогоор баян энэ нютагай ажахыда габьяатай, алдар суутай, хүндэтэй хүнүүд олон юм. Жэшээлбэл, дурсагдагша колхозой гэшүүдэй этигэл найдабарида хүртэһэн правлениинь түрүүлэгшэ Л. Д. Цыбикжапова партиин XXVIII съездын делегадаар һунгагдахаһаа гадна КПСС-эй Центральна Хиналтын комиссиин гэшүүнээр һунгагдаа юм. Эдэ бүхы урагшатай хүгжэлтэ, алхамуудынь түрэл нютагайнь хүн зоной дэмбэрэлтэ хэшэгһээ эхитэй бшуу.

В. ЕРОХИН,
республикын агропромышленна союзай «Аграрник Бурятии» газетын редактор.

КПСС-эй РАЙКОМУУДАЙ ПЛЕНУМУУД

Баргажанай районно 46-дахи партконференциин һунгаһан райкомой түрүүшын пленум боложо, эмхидхэлэй асуудалнуудые зүбшэн хэлсэбэ.

КПСС-эй Баргажанай райкомой нэгэдэхи секретаряар **Сергей Ламажапович Гатапов**, секретаряар **Николай Кириллович Петренко** һунгагдаба.

Хурамхаанай районно партийна конференциин һунгаһан райкомой эмхидхэлэй пленум дээрэ КПСС-эй Хурамхаанай райкомой нэгэдэхи секретаряар урдань тус райкомой секретаряар хүдэлжэ байһан **Олег Цыбиктарович Дондупов**, секретаряар **Борис Константинович Бородин** һунгагдаба.

ПРОЕКТ

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Хуули

БУРЯАДАЙ АССР-тэхи ЗӨӨРИ ТУХАЙ

ХЭҺЭГ I.

ЮРЭНХЫ ДҮРИМҮҮД

СТАТЬЯ 1. Зөөриин эрхэ.

1. Зөөриин эрхэ Буряадай АССР-тэ мэдэрэгдэдэг ба хуулиар хамгаалагдадаг.

2. Зөөриин эзэн тэрээнэй мэдэлэй эд хэрэгсэлнүүдые өөрынгөө дураар эдлэдэг, хэрэглэдэг ба мэдэн захирдаг.

Зөөриин эзэн өөрынгөө эд хэрэгсэлнүүдэй талаар хуулида харшадаггүй ямаршье хэрэг бэелүүлхэ эрхэтэй. Тэрэ эд хэрэгсэлээ хуулиар хоригдоогүй ямаршье ажахын гү, али бусад ажал ябуулга бэелүүлхын тула ашаглаха эрхэтэй.

3. Хуулиар хараалагдаһан эрхэ нүхэсэлнүүдэй ба хэмжээ эрхэ байдалда тэрэнэй эд хэрэгсэлэй хизаарлангы хэмжээгээр бусад хүнүүдэй хэрэглэлгэ зүбшөөхэ уялга зөөриин эзэндэ даалгагдажа болохо.

4. ССР Союзай, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудаар хараалагдаһан эрилтэнүүдээр ба хэмжээгээр зөөриин эзэн, өөртэнь үгтэһэн зөөриин эрхэ бэелүүлхэдээ, тэдэнэй ажалые хэрэглэхэ тухай эрхэтэдтэй хэлсээ баталха эрхэтэй.

Зөөрин түхэл янзануудһаа дулдыдангүй, эрхэтэнэй ажалые хэрэглэдэгэй үндэһөөр тэрэндэ ажалай түлбэри ба эрхэ байдал, мүн тэрэшэлэн хүсэндөө байһан хуулиар хараалагдаһан бусад социально-экономическа эрилтэнүүд лаб хангагдадаг байха юм.

5. Зөөриин эрхэ бэелүүлгэ хадаа оршон тойронхи байгаалида хохидол ушаруулхагүй, эрхэтэнэй, предприятинуудай, эмхи зургаануудай, организацинуудай болон гүрэнэй эрхэнүүд ба хуулиар сахигдадаг аша туһануудые хазагайруулха ёһогүй.

6. Зөөриин ямаршье түхэл янзые хэрэглэлгэ хадаа хүдэлмэрилэгшэдые үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдһээ холодуулха ба хүнэй хүниие мүлжэхэ ябадалые гаргаха ёһогүй.

СТАТЬЯ 2. Зөөри тухай хуули.

1. Зөөриин харилсаанууд, ССР Союзай Конституцитай, РСФСР-эй Конституцитай, Буряадай АССР-эй Конституцитай, зөөри тухай СССР-эй болон РСФСР-эй хуулинуудтай зохилдуулан, тус Хуулиар эдээнһээ уламжалан баталагдаһан ССР Союзай, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй Хуулиин актнуудаар гуримшуулагдадаг.

2. Түүхын ба соёлой памятнигуудые зөөри болгохо эрхэ бэелүүлгын илгаанууд ССР Союзай, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй тусхай хуулинуудаар тодорхойлогдодог.

3. Ухаалан зохёолго, нээлтэ, эрдэмэй, литературын болон искусствын бүтээлнүүдые ба оюун бодолой зөөриин бусад объектнүүдые байгуулха ба хэрэглэхэ талаар харилсаанууд ССР Союзай, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй тусхай Хуулинуудаар гуримшуулагдадаг.

СТАТЬЯ 3. Зөөриин эрхын объектнүүд.

1. Газар, тэрэнэй баялигууд, уһан, ой модон, ургамалай ба ан амитадай аймаг, агаар, байранууд, барилганууд, түхеэрэлгэ, материальна болон оюун бодолой соёлой бүтээлнүүд, мүнгэн, үнэтэ саарһанууд болон бусад эд хэрэгсэлнүүд зөөри болохо аргатай.

2. Хэрбээ хуули гү, али хэлсээгээр ондоо юумэнэй хараалагдаагүй байгаа һаа, эд хэрэгсэл (продукци ба олзо доход) ажахын талаар хэрэглэлгын үрэ дүнгүүд энэ эд хэрэгсэлэй эзэндэ мэдэлтэй байдаг.

СТАТЬЯ 4. Зөөриин эрхын эзэд. Зөөриин түхэл янза.

1. Буряадай АССР-тэ зөөри хадаа совет эрхэтэнэй зөөриин, хамтын болон гүрэнэй зөөриин түхэлтэй байдаг.

Буряадай АССР-тэ хариин гүрэнүүдэй, уласхоорондын эмхинүүдэй, гадаадын юридическэ нюурнуудай болон эрхэтэдэй зөөри байжа болохо.

2. Эрхэтэдэй, юридическэ нюурнуудай болон гүрэнэй зөөри байһан эд хэрэгсэлнүүдые нэгэдүүлгэ, энээнэй үндэһөөр зөөриин холимог түхэлнүүд, тэрэ тоодо совет юридическэ нюурнуудай, хариин юридическэ нюурнууд ба эрхэтэдэй хабаадалгатайгаар хамтын предприятинуудай зөөри байгуулга бэелүүлэгдэхэ аргатай.

3. Тус хуулиар хараалагдаагүй зөөриин ондоо түхэл янзанууд Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудаар тогтоогдожо болохо.

4. Эд хэрэгсэл, зөөриин түхэлһөө дулдыдангүй, нэгэ додо хэдэн хүнүүдэй хамтын (хубиин гү, али хамтын) зөөриин эрхэтэй байжа болохо.

5. Гүрэн ба республика зөөриин элдэб ондоо түхэл янзануудые хүгжөөхын тула хэрэгтэй эрхэ байдал байгуулдаг ба тэдэниие аршалан хамгаалга хангадаг.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

ПРОЕКТ

Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын Хуули

БУРЯАДАЙ АССР-тэхи ЗӨӨРИ ТУХАЙ

(Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

СТАТЬЯ 5. Зөөриин эзэнэй эд хэрэгсэл абаха талаар хандалга.

1. Тус хуулиин 26-дахи статьягаар хараалагдаһан ушарһаа бэшэндэ, зөөриин гү, али ажахын бүри гүйсэд эрхилэлгын эрхэтэйгээр, мүн тэрэшэлэн сар зуурын хүтэлбэрилгын эрхэтэйгээр үгтэһэн ямаршье эд хэрэгсэлые юридическэ нюурай уялганууд бусаахын талаар хандажа болохо.

Зөөриин эзэн тэрэнэй юридическэ нюурнуудай байгуулһан уялгануудай түлөө харюусадаггүй, харин ССР Союзай, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудаар хараалагдаһанһаа бэшэ ушарнуудта, тэдэ зөөриин эзэнэй уялгануудай түлөө харюусадаггүй.

2. Эрхэтэд зөөриин эрхээр тэдэнэй мэдэлдэ байһан эд хэрэгсэлээрээ өөрынгөө уялгануудта харюусадаг.

Урьһаламжа үгэгшэдэй нэхэбэреэр бусааха хандалгада орожо болохогүй эд хэрэгсэлэй жагсаалта РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудаар тогтоогдодог.

ХЭҺЭГ II.

БУРЯАДАЙ АССР-эй ЭРХЭТЭДЭЙ ЗӨӨРИ

СТАТЬЯ 6. Эрхэтэдэй зөөри тухай юрэнхы дүримүүд.

1. Эрхэтэдэй зөөри хадаа ниитын үйлэдбэридэ хабаадаһанай, өөрын ажахы эрхилэнэй аргаар олдоһон ажалай олзо доходой ашаар, урьһалэмжын эмхи зургаануудта хадагалһан мүнгэ зөөриин, акцинуудай болон бусад үнэтэ саарһануудай олзо доходуудай ашаар, уг залгамжалан үгтэһэн эд хэрэгсэлнүүдэй ба хуулиин зүбшөөдэг бусад арга үндэһэнүүдэй ашаар байгуулагдадаг ба баяжуулагдадаг юм.

2. Ашаг үрэтэй ба зохёохы ажал хэхэ өөрынгөө бэлиг шадабариие мэдэхэ тусгаар эрхэ эрхэтэндэ үгтэдэг юм.

Эрхэтэн энэ эрхээ бэеэ даагаад гү, али ажалай хэлсээнэй үндэһөөр бэелүүлдэг юм.

3. Эрхэтэн болбол зөөриин эзэнэй зүбшөөлөөр мүнгэн гү, али ондоо зөөриез предприятиин, ажахын ондоо эмхиин, ажалай хэлсээнэй ёһоор тэрэнэй хүдэлдэг таряашанай гү, али бусад ажалай ажахын эд хэрэгсэл болгожо оруулха, тиигэжэ энэ хубитынгаа хэмжээндэ адляар иимэ предприятиин (организациин) гү, али ажахын олзо оршо (доход) хубаарилгада хабаадаха эрхэтэй.

4. Таряашанай болон хубиин хамһабариин ажахы, саад, байрын гэр барилга ба хангалга эрхилхын ба хууляар хараалагдаһан бусад эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангахын тулада эрхэтэдтэ газар наһаараа, уг залгамжалан дамжуулан үгэхэ эрхэтэйгээр эзэмдэлгэдэ үгтэдэг юм.

5. Эрхэтэдэй эд хэрэгсэл уг залгамжалан үгэхэ эрхэ мэдэрэгдэдэг ба хууляар аршалан хамгаалагдадаг юм.

СТАТЬЯ 7. Эрхэтэдэй зөөриин эрхын обьектнүүд

1. Байрын гэрнүүд, дачанууд, саадай, агнууриин, загаһашанай гэрнүүд, газарай участок дээрэ тариһан модо һөөгүүд, автомототранспортын хэрэгсэлнүүд, хүдэлмэриин морид, унаагай оронууд ба нохойнууд, мүнгэн, акцинууд болон бусад үнэтэ саарһанууд, гэрэй ажахын ба хубиин хэрэглэмжын зүйлнүүд, таряашанай, агнууриин, загаһа барилгын ба бусад ажалай ажахы, хубиин хамһабариин ажахы, саад, огород, хубиин ба бусад ажахын ажал ябуулга эрхилхэдэ хэрэгтэй үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүд, үйлэдбэрилэн гаргаһан продукци, абтаһан олзо доход, хэрэглэмжын ба үйлэдбэриин бусад эд хэрэгсэл, мүн тэрэшэлэн агнууриин ба загаһа барилгын олзоборилгоһоо абтаһан продукци ба эдэниие худалдалгаһаа абтаһан олзо эрхэтэнэй зөөри байжа болохо.

2. Тэрэнэй хэрэглэмжэдэ үгтэһэн байрын, дачын, гаражай, бусад барилга гү, али байрын түлөө өөрынгөө пайн түлбэри гүйсэд оруулһан гэр байрын, гэр байра барилгын, дачна, гаражна гү, али бусад кооперативай гэшүүн эдэ эд хэрэгсэлнүүдые зөөри болгохо эрхэтэй болодог.

Гүрэнэй ба ниитын гэр байрын жасын гэртэ байра абаһан хүн, тэрэнэй бүлын гэшүүд зөөриин эзэнһээ зохихо байра гү, али худалдажа абаха эрхэтэй.

Зааганһан эд хэрэгсэл зөөрин болгожо абһанайнгаа һүүлээр эрхэтэн тэрэниие өөрынгөө дураар эзэмдэн захирха—худалдаха, үгэхэ, арендэдэ үгэхэ, хуулида зүришэхэгүй бусад ябуулгануудые хэхэ эрхэтэй.

3. Эрхэтэнэй зөөри боложо шадаха бусад эд хэрэгсэлнүүдэй түхэлнүүд ССР Союзай, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудаар тогтоогдожо болохо. Ажалай олзо доходоор гү, али суглуулһан мүнгөөрөө, хуулиин хоридоггүй бусад үндэһэ аргаар эрхэтэнэй худалдажа абаһан бусад эд хэрэгсэлнүүдэй бүридэл ба үнэ сэнгынь хизаарлагдадаггүй юм.

СТАТЬЯ 8. Ажалай ажахын зөөри.

1. Ажалай ажахы хамта эрхилдэг гэр бүлын гэшүүдэй болон бусад хүнүүдэй зөөриин мэдэлдэ мастерской, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын, худалдаа наймаанай, ниитын эдеэ хоолой болон ажахын ажал ябуулгын бусад һалбариин бага предприяти, байрын, агнууриин, загаһа барилгын гэр ба ажахын барилганууд, машинанууд, түхеэрэлгэнүүд, агнууриин ба загаһа барилгын зэр зэмсэгүүд, автомототранспортын хэрэгсэлнүүд, хүдэлмэриин морид, унаагай оронууд ба нохойнууд, түүхэй эд, материалнууд болон бэеэ даагаад ажахы эрхилхын тула хэрэгтэй эд хэрэгсэл байжа болохо.

2. Ажалай ажахын эд хэрэгсэлнүүд, тэрэ тоодо үйлэдбэрилэгдэһэн продукци, агнууриин ба загаһа барилгын продукци, абтаһан олзо доход, хэрбээ тэдэнэй дундахи хэлсээгээр ондоо юумэнэй хараалагдаагүй һаа, гэр бүлын гэшүүдэй ба ажахы хамтаараа эрхилдэг бусад хүнүүдэй ниитын, хубиин зөөри болодог юм.

СТАТЬЯ 9. Таряашанай ба хубиин хамһабариин ажахын зөөри.

1. Таряашанай ажахы өөрынгөө мэдэлдэ иимэ зөөритэй байжа болохо гэбэл, байрын гэрнүүд, ажахын барилганууд, газарай участок дээрэ һуулгагдаһан модо һөөгүүд, продукци үгэдэг ба хүдэлмэриин мал, морид, оронууд, шубууд, хүдөө ажахын техникэ ба хэрэгсэл, транспортна хэрэгсэлнүүд болон хүдөө ажахын үйлэдбэри бэеэ даагаад эрхилхын, продукци болбосоруулха ба худалдахын тулада хэрэгтэй бусад эд хэрэгсэл.

Үйлэдбэрилэгдэһэн продукци ба абтаһан олзо доход хадаа таряашанай ажахын зөөри болодог, тэдэнэй дураар тэрэ хэрэглэгдэдэг юм.

2. Таряашанай ажахын эд хэрэгсэл, хэрбээ РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудаар ондоо юумэнэй хараалагдаагүй һаа, тэдэнэй гэшүүдтэ ниитэ хамтын зөөриин эрхэтэй байдаг.

3. Тус статьягай заабаринууд мүн лэ эрхэтэдэй хубиин хамһабариин ажахыда хэрэглэгдэдэг юм.

ХЭҺЭГ III.

ХАМТЫН ЗӨӨРИ

СТАТЬЯ 10. Хамтын зөөри тухай юрэнхы дүримүүд.

1. Арендэнэ предприятинуудай, хамтын предприятинуудай, кооперативуудай, акционернэ бүлгэмүүдэй, ажахын бүлгэмүүд ба нэгэдэлнүүдэй, ажахын ассоциацинуудай, ниитын эмхинүүдэй, мүн юридическэ нюурнууд болодог бусад нэгэдэлнүүдэй зөөри хамтын зөөри болодог юм.

2. Хамтын зөөри эмхидхэлгэ ба баяжуулга гүрэнэй предприятинуудые арендэдэ үгэһэнэй, гүрэнэй эд хэрэгсэлнүүдые худалдажа абахын тула өөһэдынгөө олзо доходые хэрэглэхэ арга боломжо ажалшадай коллективүүдтэ үгэһэнэй, гүрэнэй предприятинуудые акционернэ бүлгэмүүд болгон хубилгаһанай, кооперативуудые, акционернэ бүлгэмүүдые, бусад ажахын бүлгэмүүд ба нэгэдэлнүүдые байгуулхын тула эрхэтэдэй ба юридическэ нюурнуудай эд хэрэгсэлнүүдые һайн дураараа нэгэдүүлһэнэй ашаар хангагдадаг юм.

СТАТЬЯ 11. Арендэнэ предприятиин зөөри.

Үйлэдбэрилэн гаргаһан продукци, абтаһан олзо доход болон энэ предприятиин мүнгэ зөөреэр худалдажа абтаһан бусад эд хэрэгсэлнүүд арендэнэ предприятиин зөөри болодог.

Арендэнэ предприятиин ажалша коллективэй гэшүүдэй тэрэнэй хэрэгүүдые хүтэлбэрилгэдэ ба олзо оршо (доход) бубаарилгада хабаадалгын гурим ба эрхэ нүхэсэлнүүд арендэ тухай ССР Союзай, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй хууляар тодорхойлогдодог юм.

СТАТЬЯ 12. Хамтын предприятиин зөөри.

1. Гүрэнэй предприятиин эд хэрэгсэлнүүдэй ажалша коллективэй зөөри болоһон, мүн хууляар хараалагдаһан бусад аргаар арендэдэ үгтэһэн эд хэрэгсэл худалдажа абаһан гү, али эд хэрэгсэл ондоо тээһээ абаһан ушартал хамтын предприятиин зөөри бии болодог.

Хамтын предприятиин эд хэрэгсэлнүүд, үйлэдбэрилэгдэһэн продукци болон абтаһан олзо оршо оруулалсан, тэрэнэй коллективэй хамтын баялиг мүн.

2. Хамтын предприятиин эд зөөри дотор тэрэнэй хүдэлмэрилэгшэдэй хубита тоолон тодорхойлогдодог байха. Иимэ хубитын бүридэлдэ хамтын предприяти байгуулгын үндэһэ һуури болоһон гүрэнэй гү, али арендэнэ предприятиин эд зөөридэ хүдэлмэрилэгшын оруулһан бүхы хубита, мүн тэрэшэлэн тэрэнэй байгуулагдаһан хойно энэ предприятиин эд зөөриин ехэ бололгодо хүдэлмэрилэгшын оруулһан хубита ородог юм.

Предприятиин ажал ябуулгада тэрэнэй ажалаараа хабаадалгаһаа дулдыдан, эд зөөриин ургалгада хүдэлмэришэнэй оруулһан хубитын хэмжээн тодорхойлогдодог.

Предприятиин ажахын ажал ябуулгын үрэ дүнгүүдһээ дулдыдан, хамтын предприятиин хүдэлмэрилэгшын хубита дээрэ ажалша коллективэй тодорхойлһон хэмжээгээр процентнүүд нэмэжэ тоологдоод, түлэгдэдэг байха.

Предприятитай ажалай харилсаануудаа таһалһан хүдэлмэрилэгшэдэ, мүн тэрэшэлэн наһа бараһан хүдэлмэрилэгшын уг залгамжалагшадта хубитын үнэ түлэгдэдэг юм.

Хамтын предприятиин усадхагдаа һаа, бюджедтэй, банкнуудтай болон предприятида бусад урьһаламжа үгэгшэдтэй тоосоһоной һүүлээр үлэһэн эд зөөриһөө хүдэлмэрилэгшэдтэ (тэдэнэй уг залгамжалагшадта) хубитынь үнэ түлэгдэдг.

СТАТЬЯ 13. Кооперативай зөөри.

1. Тэрэнэй гэшүүдэй оруулһан мүнгэн ба бусад эд хэрэгсэлнүүдэй хубитаһаа, тэдэнэй гаргаһан продукциһаа, тэрэниие худалдалгаһаа болон кооперативай уставаар хараалагдаһан бусад ажал ябуулгаһаа ороһон олзо доходһоо кооперативай эд зөөри бүридэдэг.

2. Кооперативай усадхагдаа һаа, бюджедтэй, банкнуудтай болон бусад урьһаламжа үгэгшэдтэй тоосоһоной һүүлээр үлэһэн эд зөөри кооперативай гэшүүдэй хоорондо хубаагдадаг.

СТАТЬЯ 14. Ажахын бүлгэмэй ба нэгэдэлэй зөөри.

1. Юридическэ нюурнууд болодог ажахын бүлгэмүүдэй ба нэгэдэлнүүдэй зөөри хадаа хабаадагшадай оруулһан хубитаһаа болон ажахын ажал ябуулгын үрэ дүнгүүдһээ абтаһан ба хуулиин зүбшөөдэг бусад үндэһөөр тэдэнэй худалдажа абаһан эд хэрэгсэлнүүдһээ бүридэдэг юм.

2. Ажахын бүлгэмдэ ба нэгэдэлдэ хабаадагшын оруулһан хубитын бүридэлдэ гол ба эрьесын фонднууд, мүнгэн ба үнэтэ саарһанууд, мүн тэрэшэлэн эд зөөреэ хэрэглэхэ эрхэ орожо болохо.

3. Предприятинууд ба организацинууд, гүрэнэй зургаанууд, мүн тэрэшэлэн эрхэтэд, хэрбээ ССР Союзай, РСФСР-эй болон Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудаар бусадай хараалагдаагүй һаа, ажахын бүлгэмдэ ба нэгэдэлдэ хабаадагшад болохо аргатай.

СТАТЬЯ 15. Акционернэ бүлгэмэй зөөри.

1. Акцинуудые худалдаһанай ашаар байгуулагдаһан, мүн тэрэшэлэн ажахын ажал ябуулгын аргаар бүтээгдэһэн ба хуулиар зүбшөөгдэһэн бусад үндэһэ аргаар худалдажа абтаһан эд хэрэгсэлнүүдэй зөөриин эзэн акционернэ бүлгэм болодог.

2. Предприятинууд, эмхи зургаанууд, организацинууд болон гүрэнэй зургаанууд акцинуудые баригшад болохо аргатай.

Тус бүлгэмэй хүдэлмэрилэгшэд, мүн, хэрбээ ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудаар гү, али бүлгэмэй уставаар ондоо юумэнэй хараалагдаагүй һаа, бусад эрхэтэд акцинуудые баригшад байжа болохо.

3. Ажалша коллективэй болон энээндэ түлөөлэгдэһэн гүрэнэй зургаанай хамтын шиидхэбэреэр гүрэнэй предприяти хадаа предприятиин эд хэрэгсэлнүүдэй бүхы үнэ сэнгүүдэй акцинуудые худалдажа абаад, акционернэ бүлгэм боложо хубилха аргатай юм. Акцинуудые худалдалгаһаа ороһон мүнгэ зөөри, гүрэнэй предприятиин үринүүдые түлһэнэй һүүлээр зохихо бюджедтэ оруулагдаха ёһотой.

СТАТЬЯ 16. Ажахын ассоциацинуудай (нэгэдэлнүүдэй) зөөри.

1. Предприятинуудай болон организацинуудай гүрэнэй ассоциаци (тэрэ тоодо концерн, ажахын ассоциаци, консорциум, һалбариин, һалбаринууд хоорондын ба нютагай нэгэдэл) хадаа предприятинуудай, организацинуудай тэрээндэ һайн дураараа үгэһэн, мүн тэрэнэй ажахын ажал ябуулгын ашаар бүтээгдэһэн эд хэрэгсэлнүүдэй эзэн болохо зөөриин эрхэтэй байдаг.

2. Ажахын ассоциаци хадаа тэрээндэ ородог предприятинууд болон организацинуудай эд хэрэгсэлнүүдые зөөри болгохо эрхэгүй.

3. Ассоциациин ажал ябуулгаяа болюулһанай һүүлээр үлэһэн эд хэрэгсэл тэрээндэ ородог байһан предприятинууд болон организацинуудай хоорондо хубаарилагдадаг.

4. Ниитэ союзна ба союзна-республиканска зөөри болодог предприятинууд болон организацинуудай ассоциациин эд хэрэгсэлнүүдые эзэмдэлгэ, ашаглалга ба мэдэн захиралга Буряадай АССР-эй зөөриин эзэдэй аша туһануудта зүришэхэ ёһогүй.

СТАТЬЯ 17. Ниитын эмхинүүдэй ба жасануудай зөөри

1. Байшангууд, барилганууд, гэр байрын жаса, түхеэрэлгэ, зэр зэмсэг, соёл-гэгээрэлэй болон элүүржүүлгын эд хэрэгсэл, мүнгэн, акцинууд болон бусад үнэтэ саарһануудые, мүн тэдэнэй уставуудаар (дүримүүдээр) хараалагдаһан ажал ябуулгые материальна талаһаа хангахын тулада хэрэгтэй бусад эд хэрэгсэлнүүдые ниитын эмхинүүд, тэрэ тоодо ядагшадта туһа хүргэдэг ба бусад ниитын жасанууд, зөөри болгон өөрынгөө мэдэлдэ байлгаха аргатай. Тэдэнэй уставуудаар (дүримүүдээр) заагдаһан уг зорилгонуудтай зохилдуулан, эдэ эмхинүүдэй (жасануудай) мүнгэ зөөреэр байгуулагдаһан предприятинууд мүн лэ ниитын эмхинүүдэй (жасануудай) зөөри болохо аргатай.

2. Ниитын эмхиин (жасын) тараагдаһанай һүүлээр үлэһэн эд хэрэгсэл тэрэнэй уставаар (дүримөөр) хараалагдаһан зорилгонуудта хэрэглэгдэдэг.

СТАТЬЯ 18. Шажанай эмхинүүдэй зөөри.

Байшангууд, шажан мүргэлэй зүйлнүүд, үйлэдбэриин ба социально-туһа хүргэлгын объектнүүд, мүнгэн, тэдэнэй ажал ябуулгые хангалгада хэрэгтэй бусад эд хэрэгсэлнүүд шажанай эмхинүүдэй зөөри болохо аргатай.

Шажанай эмхинүүд хадаа өөһэдынгөө мүнгэ зөөреэр худалдажа абаһан, өөрынгөө үйлэдбэриин бүтээһэн, эрхэтэдэй, эмхинүүдэй үргэл хэһэн гү, али гүрэнэй үгэһэн, хууляар хараалагдаһан бусад үндэһэ аргаар худалдагдажа абтаһан эд хэрэгсэлнүүдэй эзэн байха зөөриин эрхэтэй юм.

ХЭҺЭГ IV.

ГҮРЭНЭЙ ЗӨӨРИ

СТАТЬЯ 19. Гүрэнэй зөөри тухай юрэнхы дүримүүд.

1. Бүрин эрхэтэ гүрэнэй байгуулалта болодог Буряадай АССР гүрэнэй зөөри эдлэхэ эрхэтэй бэеэ даанхай субьект болодог.

2. Бүхэсоюзна зөөри, РСФСР-эй зөөри, Буряадай АССР-эй зөөри захиргаанай территориальна байгуулалтын зөөри (коммунальна зөөри) гүрэнэй зөөри болодог. Арадай депутадуудай тус тус Соведүүд, тэдэнэй эрхэ түлөөлэлгэтэй гүрэнэй органууд арадай нэрэһээ гүрэнэй зөөри мэдэлдэ абадаг ба эрхилдэг.

Гүрэнэй зөөриин эзэдэй хоорондохи хэлсээнэй үндэһөөр тэрэнь хамтын зөөри байжа болохо.

3. ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй, захиргаагаанай — территориальна байгуулалтын бюджедэй гү, али бусад мүнгэн һангай хүсөөр бии болгогдоһон гү, али худалдажа абтаһан зөөри гү, али тэдэнэй мэдэлэй предприятинууд, организацинууд болон эмхи зургаануудай зөөри тус бүридөө бүхэсоюзна зөөри, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй гү, али захиргаанай-территориальна байгууламжын зөөри болодог.

СТАТЬЯ 20. Газар болон байгаалиин бусад нөөсэнүүдые зөөри болгохо.

1. Республикын дэбисхэр дээрэ байдаг газар, тэрэнэй малтамалнууд, уһан, ой тайга, ургамалай ба амитадай аймаг, байгаалиин бусад нөөсэ баялигууд Буряадай АССР-эй зөөри болодог.

2. Буряадай АССР-эй хуулинуудтай зохилдуулан, газар, тэрэнэй малтамалнууд, уһан, ой тайга, ургамалай ба амитадайнь аймаг, байгаалиин бусад нөөсэ баялигуудые эдлэхэ, хэрэглэхэ ба мэдэлдээ абаха эрхэ Буряадай АССР-эй нэрэһээ арадай депутадуудай бүхы шатын Соведүүд, тэдэнэй эрхэ түлөөлдэг органууд бэелүүлдэг.

3. Газар, тэрэнэй малтамалнууд, уһан, ой тайга, ургамалай ба амитадай аймаг болон байгаалиин бусад нөөсэ баялигууд тэдэнэй шанарые, арадай ажахын, соёлой — эстетическэ баялигые хараада абажа, байгаалиин хазагайран эбдэгдэһэн зүйлнүүдые һэргээн һайжаруулха талаар гаргашануудые оруулалсан, Буряадай АССР-эй зүгһөө зүбшөөл абаһанай удаа тэдэниие хэрэглэхэ болзорые тогтооһон, хэды шэнээн, ямар хэмжээнэй байхыень Буряадай АССР-эй хууляар тогтоогдоһон нормативуудаар тоолон гаргагдаг хэлсээнэй үндэһөөр тодорхойлогдоһоной һүүлээр бүхэсоюзна, союзна-республиканска хэрэглэмжэдэ ашаглагдажа болодог.

4. ССР Союзай, СССР-эй Зэбсэгтэ хүсэнүүдэй, хилын, дотоодын ба түмэр харгын сэрэгшэдэй, алас замай соргонуудай транспортын. СССР-эй энергетическэ ниитэ системын, замбуулинай системын, бүхэсоюзна хэлхеэ холбооной болон мэдээсэлэй системын, тэрэшэлэн тус Хуулиин 21-дэхи статьягай хоёрдохи хубиин үндэһөөр ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хоорондохи хэлсээнүүдэй ёһоор бүхэсоюзна зөөридэ оруулагдаһан бусадшье зөөри хэрэглэхын тула, мүн засагай болон хүтэлбэрилгын органуудай ажал ябуулгые хангахын тула үгтэһэн газарай участогууд ба байгаалиин бусад объектнүүд ССР Союзай (тэрэнэй органууд болон организаторнуудай) мэдэлдэ байдаг.

Газарай эдэ участогууд болон байгаалиин бусад объектнүүд ССР Союзай зүбшөөлөөр хууляар хоригдожо болодог. ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хоорондохи хэлсээнэй ёһоор газарай шэнэ участогууд болон байгаалиин бусад объектнүүд ССР Союзай (тэрэнэй органууд болон организацинуудай) хэрэглэмжэдэ үгтэдэг.

5. Ниитэ республиканска хэрэглэмжые хангахын тула газарай участогууд болон байгаалиин бусад объектнүүдые үгэхэ гурим Буряадай АССР-эй, РСФСР-эй хоорондохи хэлсээнэй ёһоор тодорхойлогдодог.

6. Газар болон байгаалиин бусад объектнүүдые хэрэглэхэ ябадалтай холбоотой ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хоорондо гараһан арсалдаанууд хууляар тогтоогдоһон гуримаар хаража үзэгдэдэг.

СТАТЬЯ 21. Ниитэ союзна зөөри. Россиин Совет Федеративна Социалис Республикын зөөри.

1. Буряадай АССР-эй дэбисхэр дээрэ ССР Союзай засагай ба хүтэлбэрилгын органуудай эд зөөри, алас замай соргонуудай транспорт, СССР-эй энергетическэ ниитэ системэ, замбуулинай системэ, бүхэсоюзна хэлхеэ холбооной ба мэдээсэлэй ниитэсоюзна системэнүүд, СССР-эй Зэбсэгтэ хүсэнүүдэй, хилын, дотоодын ба түмэр харгын сэрэгшэдэй эд зөөри, оборонын объектнүүд, союзна бюджедэй хэрэгсэлнүүд, СССР-эй гүрэнэй банк болон ССР Союзай бусад банкнууд, ниитэсоюзна нөөсэлгын, страховой болон бусад жасанууд ниитэсоюзна зөөри болодог.

Предприятинууд болон промышленностиин энергетикын, барилгын, арадай ажахын комплекснууд, түмэр харгын, агаарай, далайн транспорт, ниитэсоюзна удха шанарай дээдэ һургуулинууд болон ниитэсоюзна мүнгэ зөөреэр абтаһан гү, али ССР Союзай зөөри болгожо бусаалтагүйгөөр үгтэһэн бусад эд зөөри ниитэ союзна зөөридэ оролсодог.

2. Буряадай АССР-эй дэбисхэр дээрэ байдаг РСФСР-эй засагай болон хүтэлбэрилгын органуудай зөөри, мүн предприятинууд болон арадай ажахын комплекснууд, республиканска удха шанарай дээдэ һургуулинууд РСФСР-эй зөөридэ оролсодог.

3. Нэгэ талаһаа ССР Союзай, РСФСР-эй, нүгөөдэ талаһаа Буряадай АССР-эй хоорондо баталагдаһан хэлсээнэй үндэһөөр имагтал Буряадай АССР-эй зүбшөөлтэйгөөр Буряадай АССР-эй дэбисхэр дээрэ бүхэсоюзна бусад зөөри, РСФСР-эй зөөри байжа болодог.

СТАТЬЯ 22. Буряадай АССР-эй зөөри.

Буряадай АССР-эй арадуудай соёлой ба түүхын үнэтэй зүйлнүүд, засагай ба хүтэлбэрилгын органуудай зөөри, республиканска бюджедэй һан зөөри бенкнууд республиканска, нөөсэлгын ба бусад жасанууд, арадай депутадуудай тус тус Соведүүдэй гэр байрын коммунальна ажахы, тэрэшэлэн хүдөө ажахын, худалдаа наймаанай, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын, трэнспортын, промышленностиин, барилгын предприятинууд болон бусад предприятинууд ба комплекснууд, арадай эрдэм һуралсалай, соёлой, элүүрые хамгаалгын эмхи зургаанууд, Буряадай АССР-эй арадуудай материальна болон оюун бодолой соёлые хамгаалгые, тэрэнэй экономическа болон социальна хүгжэлтые хангадаг бусад эд зөөри Буряадай АССР-эй бүрин эрхэтэ байлгые, ажахын талаар бэеэ даанхай байдалые хангадаг зөөри Буряадай АССР-эй зөөри болодог.

СТАТЬЯ 23. Захиргаанай-территориальна байгуулалтын зөөри (коммунальна зөөри)

Захиргаанай- территориальна байгуулалтын засагай ба хүтэлбэрилгын органуудай зөөри, нютагай бюджедэй һан зөөри, арадай депутадуудай нютагай Соведэй гэр байрын жаса, гэр байрын-коммунальна ажахы, мүн хүдөө ажахы, худалдаа наймаанай, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын предприятинууд, транспорт, промышленна, барилгын бусад предприятинууд болон комплекснууд, арадай эрдэм гэгээрэлэй, соёлой, элүүрые хамгаалгын эмхи зургаанууд, тус тус захиргаанай территориальна байгуулалтын урда байдаг бусад зорилгонуудые дүүргэхэ, экономическа болон социальна хүгжэлтэдэ хэрэгтэй бусад эд зөөри районой гү, али бусад захиргаанай-территориальна байгуулалтын зөөри болодог.

СТАТЬЯ 24. Гүрэнэй предприятиин эд хэрэгсэл

1. Гүрэнэй предприятида даалгагдаһан гүрэнэй зөөри болодог эд зөөриие гүйсэдөөр ажахыдаа хэрэглэхэ эрхэ тэрээндэ олгогдодог.

Предприяти өөрынгөө эд зөөриие гүйсэдөөр хэрэглэхэ эрхээ эдлэхэ зуураа тэрэ эд зөөриие өөрынгөө дураар хуулида таарсалдаха һаань, тэрээн тушаа ямаршье юумэ хэжэ болохо, мэдэлдээ абаха, ашаглаха аргатай.

Хэрбээ ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулинуудаар ондоо юумэнэй хараалагдаагүй һаань, зөөриин эрхэ тухай дүрим ажахыда гүйсэдөөр хэрэглэхэ арга олгогдодог.

2. Гүрэнэй зөөри хэрэглэхэ түлөөлэлгэтэй гүрэнэй органууд предприяти бии болгохо, тэрэнэй ажал ябуулгые тодорхойлхо, тэрэниие шэнээр эмхидхэхэ, үгы хэхэ асуудалнуудые шиидхэдэг, предприяти тухай ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулиин актнуудтай зохилдуулан, тэрээндэ даалгажа үгтэһэн гүрэнэй эд зөөриие бүрин бүтэн байлгахын, ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхын хойноһоо хиналта бэелүүлдэг.

3. Гүрэнэй эд зөөриие хэрэглэхэ эрхэ түлөөлгэтэй гүрэнэй органууд гүрэнэй предприятиие шэнээр эмхидхэхэ гү, али үгы хэхэ тухай шиидхэбэри абаһан ушарта (тэрэ предприяти байжа болохогүй гэжэ мэдээрэгдэхэһээ бусад ушарта) ажалша коллектив тэрэ предприятиие арендээр үгэхэ гү, али хамтын зөөри дээрэ үндэһэлһэн, ондоо предприяти болгон хубилгаха эрилтэ табиха эрхэтэй. Энэ ушарта гүрэнэй орган ба ажалша коллективэй хоорондо бии болоһон арсалдаанууд гүрэнэй арбитражаар шиидхэгдэдэг.

СТАТЬЯ 25. Гүрэнэй предприятиин ажалша коллективэй, гэшүүдэй зөөри.

1. Налог түлэһэнэй болон бусад түлбэринүүдые бюджедтэ оруулһанай һүүлээр гүрэнэй предприятида үлэһэн олзо предприятиин ажалша коллективэй мэдэлдэ ородог. Энэ олзын зарим хубинь хуулиин ёһоор тодорхойлогдоһон гуримаар ба хэмжээгээр ажалша коллективэй гэшүүдэй зөөри боложо үгтэдэг.

2. Ажалша коллективэй гэшүүдтэ хабаатай олзо тэрэнэй нөөсэлгын мүнгэ бии болгодог. Ажалша коллективэй гэшүүдэй нөөсэлгынь мүнгэндэ акцинууд үгтэжэ болодог. Нөөсэлгын мүнгэндэ (акцида предприяти жэл бүри процентнүүдые (дивиденд) түлэдэг. Процент (дивиденд) түлэхэ олзын хубиин хэмжээн захиргаан ба ажалша коллективэй хоорондохи хэлсээгээр тодорхойлогдодог.

3. Нөөсэлгын мүнгэн (бултадаа гү, али зарим хубинь) ажалша коллективүүдэй гэшүүдэй зүбшөөлөөр байрын гэр, мүн социально-соёлой хэрэглэлэй бусад объектнүүдые барилгада гү, али худалдан абалгада гаргашалагдажа болодог. Энэ ушарта нөөсэлгын мүнгэндэ процент үгтэхэ ёһогүй.

Ажалша коллективэй гэшүүн захиргаанай ба ажалша коллективэй хамтын шиидхэбэреэр тогтооһон гуримаар ба саг болзортоо нөөсэлгын мүнгэ (акцинуудай үнэ сэн) абаха эрхэтэй,

Предприятиин үгы болгогдоходо, нөөсэлгын мүнгэн (акциин үнэ сэн) бюджедтэй, банкнуудтай, предприятида бусад мүнгэ урьһалагшадтай тоосоо хэһэнэй удаа үлэһэн эд зөөриһөө ажалша коллективэй гэшүүдтэ түлэгдэдэг.

СТАТЬЯ 26. Гүрэнэй эмхи зургаанай эд хэрэгсэл.

1. Гүрэнэй бюджет дээрэ байдаг гүрэнэй эмхи зургаанда (организацида) даалгагдаһан гүрэнэй зөөри тэрэл эмхи зургаанай (организациин) мэдэлдэ хүтэлбэрилгэдэ байдаг.

2 Гүрэнэй бюджет дээрэ байдаг эмхи зургаану[уд ба орга]низацинууд) ССР С[оюзай], РСФСР-эй, Буряадай А[ССР-эй] хуулинуудаар хараал[агдаһан] ёһоор ажахы эрхилж[э] байгаа һаа, тиимэ ажа[л]... гаһаа олдоһон мүнгэ... тэрэ олзынгоо хүсөөр ... эд зөөриез өөһэдөө ... рилха эрхэтэй.

3. Гүрэнэй эмхи ... (организаци) мэдэлдэ ... мүнгэ зөөриез гар... уялгатай. Гүрэнэй эмхи ... гаанда (организацида) ... зөөреэр бага байба... тус эд зөөриин эзэн ... нуудай түлөө харюу...

ХЭҺЭГ V.

ХАМТЫН ПРЕДПРИЯТИНУУДАЙ, ХАРИИН ГҮРЭНЭЙ ЭРХЭТЭДЭЙ, ОРГАНИЗАЦИНУУД БОЛОН ГҮРЭНҮҮДЭЙ ЗӨӨРИ

СТАТЬЯ 27. Хамтын предприятинуудай зөөри.

Буряадай АССР-эй дэбисхэр дээрэ совет болон хариин гүрэнүүдэй юридическэ нюурнуудай болон эрхэтэдэй хабаадалгатай хамтын предприяти акционернэ бүлэгүүд, ажахын бүлэгүүд, ажахын бүлэгүүд боложо, эмхидхэн байгуулгын документнүүдээр хараалагдаһан ажал ябуулгые байгуулха эд зөөритэй байжа болодог.

СТАТЬЯ 28. Хариин гүрэнүүдэй эрхэтэдэй зөөри.

Совет эрхэтэдэй зөөридэ хабаатай тус Хуулиин дүримүүд Буряадай АССР-тэ байдаг хариин гүрэнүүдэй эрхэтэдэй зөөридэ мүн лэ хабаатай. Таряашанай болон ажалша бусад ажахынуудай зөөри тухай Дүрим Буряадай АССР-тэ саг үргэлжэ ажаһуудаг хариин гүрэнэй эрхэтэдэй зөөри боложо хэрэглэгдэдэг.

СТАТЬЯ 29. Хариин гүрэнүүдэй юридическэ нюур[нуудай] зөөри.

Хариин гүрэнүүдэй ... ческэ нюурнууд ССР С... РСФСР-эй, Буряадай А... хуулинуудаар тогтоо... гуримай ёһоор ажахын ... бусад ажал ябуулга ... хын тула промышленн... бусад предприяти, бай... хеэрэлгэ болон бусад ... ри Буряадай АССР-эй ... хэр дээрэ байлгажа б...

СТАТЬЯ 30. Хариин г[үрэнүү]дэй, уласхоорондын ... дэй зөөри.

Хариин гүрэнүүд бол... хоорондын органи... Буряадай АССР-эй ... дээрэ ССР Союзай, ... эй, Буряадай АССР-эй ... нуудай, уласхоорондын ... сэлнүүдэй үндэһөөр ... доһон гуримаар дип... ческа, консульска болон ... хоорондын бусад ... нуудые бэелүүлхэдэ ... эд зөөритэй байдаг.

ХЭҺЭГ VI.

ЗӨӨРИИН ЭРХЭ ЛАБ ХАНГАЛ[ГА] БА АРШАЛАН ХАМГААЛГА

СТАТЬЯ 31. Зөөриин эрхэ лаб хангалга.

1. Тус Хуулитай тааралдуулан, бии зөөриин харилсаануудай тогтууритай байха ябадалые Буряадай АССР хангана.

2. Зөөритэй байха эрхыень болюулха тухай ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулинуудые баталан абаа һаань, эдэ хуулинуудай ашаар зөөриин эзэндэ ушаруулһан гарза гаршань сүүдэй шиидхэбэреэр тиимэ хуули гаргаһан органуудаар гүйсэд хэмжээгээр бусаагдаха ёһотой.

3. Буряадай АССР өөрынгөө хуулинуудаар эрхэтэд, организацинууд болон бусад зөөриин эзэдтэ зөөриинь аршалан хамгаалха адли тэгшэ эрхэ хангадаг.

СТАТЬЯ 32. Зөөриин эрхэ аршалан хамгаалга.

1. Зөөриин эзэн ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй, граждан хуулитай зохилдуулан, өөрынгөө эд зөөриие ондоо хүнэй хуули бусаар эдлэжэ байгаа һаань, нэхэжэ абаха эрхэтэй.

2. Зөөриин эзэн эрхынгээ ямаршье шалтагаанаар эбдэгдэөэл зөөри зөөшын ойро хүрөөгүйшье һаань, тэрэниие болюулха эрилтэ табиха зэргэтэй.

3. Зөөриин эрхэ аршалан хамгаалга гүрэнэй арбитражаар гү, али дулдыданги бэшэ хүнүүдһээ байгуулагдаһан сүүдээр шиидхэгдэдэг.

4. Тус статьягаар хараалагдаһан эрхэнүүд зөөриин эзэншье бэшэ һаа, хууляар гү, али хэлсээгээр хараалагдаһанай үндэһөөр ажахы гүйсэдөөр эрхилхэ, хүтэлбэрилхэ, бүхы наһан соогоо тэрэ зөөриин эзэн байха гэхэ мэтэ нюурнуудта сэхэ хабаатай. Тус нюур эзэмдэдэг юумэеэ зөөриин эзэнһээ аршалан хамгаалха эрхэтэй.

СТАТЬЯ 33. Хуулиин ёһоор эрхэнүүдээ болюулһан зөөриин эзэнэй аша туһые аршалан хамгаалга.

1. Зөөриин эзэнэй гэр, бусад барилганууд, түхеэрэлгэнүүд гү, али һуулгагдаһан юумэнтэй газарайнь участогые абаха шиидхэбэриһээ үндэһэлэн, зөөриин эзэнэй эрхые болюулха гү, али зөөриин эзэнэй эд зөөриие сэхэ абахаар шэглүүлэгдэһэн бусад ябуулганууд ССР Союзай, РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй хуулинуудаар тогтоогдоһон гуримаар шиидхэгдэжэ, зөөриин эзэнэй эрхые болюулхадаа, тэрэнэй гаргашанууд гүйсэд хэмжээгээр бусаагдаха ... Зөөриин эзэн байха ... болюулһан ябадалтай ... эзэнэй зүбшөөгөөгүй ... һаань, тэрэ арсалдаае ... нэй арбитражай гү, али ... дыданги бэшэ хүнүүдһ... гуулагдаһан сүүдэй ш... тэр бэелүүлэгдэхэ ... Арсалдаае хаража үзэһ... ушаруулһан гаргашану... зөөриин эзэндэ бусаа... бүхы асуудалнууд шиид... дэг.

2. ССР Союзай, РСФ[СР-эй], Буряадай АССР-эй хуу[линуу]даар хараалагдаһан гү... зөөриин эзэнэй уялган... тус зөөри эзэнэй эд ... гүрэндэ үгтэжэ болодо...

Гал ,уһанай аюул, эп... авари болон байгаалиин ... хүшэр эрхэ байдалай ... добол, гүрэнэй засагай ... нуудай шиидхэбэреэр ... твын аша туһые харааа... жа, ССР Союзай, РСФ... Буряадай АССР-эй хуу... даар тогтоогдоһон гур... зөөринь үнэ сэнгые ... гэтэйгээр зөөриин эд ... ие хураан абажа б... ССР Союзай, РСФСР-эй ... ряадай АССР-эй хуулин... хараалагдаһан ушарта ... гүрэнэй арбитражай гү, ... гүрэнэй ондоо органой ... шаалта нюурай) шиидх... хэһэн гэмтэ ябуулган... түлөө эд зөөриень б... таар гүрэндэ абажа б...

СТАТЬЯ 34. Зөөрин[и эзэ]дэй эрхые эбдэһэн хүн[үү]дай хүсэгүй байлга.

Хэрбээ гүрэниие ху... рилгын гү ,али гүрэнэй ... гай нютагай органой ... буса ябуулга хэжэ, зө... эзэн болон мүн зөөри ... дэхэ, ашаглаха ба з... эрхые эбдэгшэдэй ... эрхэгүй болоһон зөөрин... нэй нэхэлгээр бодото... гэжэ тоологдодог.

Тиимэ ябуулга хэжэ... тэдтэ, организацинуудта, ... нюурнуудые хохидолдо ... һан гарзань засагай ... хүтэлбэрилгын тус тус ор... мүнгэ зөөреэр бусаагд...

Зөөри тухай Буряадай [АССР]-эй Хуулиин проект зох[ёо]бихадаа СССР-эй зөөри [тухай] СССР-эй Хуули, Газар [тухай] СССР-эй, Союзна респ[убли]нуудай хуулиин үндэһ[э] ринууд тухай СССР-эй ... СССР-эй нютагай өөһэд[ын] ... тэлбэрилгын, нютагай ... юрэнхы эхин тухай С[ССР-эй] Хуулиин, РСФСР-эй ... бүрин эрхэтэ байлга['тухай] Декларациие хүтэлбэри[лэ]гоһон байна.

Совет орон дотор

КАМАЗ-ай АКЦИОНЕРНҮҮД

НАБЕРЕЖНЫЕ ЧЕЛНЫ. Камска заводой нэрые манай орон соо һайн мэдэхэ. Советскэ Союзай газар дээрэ тэрэнэй үйлэдбэрилэн бүтээһэн миллион гаран томо ашаа шэрэдэг машинанууд ашаглагдана. Хэдэн арбаад мянган ашаа шэрэдэг машинанууд Европын, Азиин, Америкын, Африкын 50 гаран оронуудта худалдагданхай. Томо ашаа шэрэдэг автомобильнуудые үйлэдбэрилдэг Камска нэгэдэл акционернэ гуримда орожо байна. Тэрэнэй ашаар үйлэдбэри н...[illegible]айгаар нарижуулан һайжаруулагдаха, бүхыдөө КАМАЗ эршэтэйгээр хүгжэхэ, тэрэнэй ашаг үрые дээшэлүүлхын түлөө хүдэлмэришэд алба хаагшад урма, һонирхолтой болохо юм. Уласхоорондын худалдаа наймаанай Москвадахи түбтэ Советскэ Союзда түрүүшын «КАМАЗ» гэһэн уласхоорондын акционернэ бүлгэмые түлөөлэн харуулһан ёһолол болобо.

— Акционернэ онол аргада ороһоной ашаар КАМАЗ-ай хүтэлбэрилгые шэнээр эмхидхэхэ, тэрэнэй хүгжэлтэдэ нэмэлтэ мүнгэ зөөри олсуулхэ аргатай болобобди,— гэжэ нэгэдэлэй генеральна директор А. Бех хөөрэнэ. Тиигэжэ бидэ хүдэлжэ байһан үйлэдбэринүүдые һэльбэн шэнэдхэхэ, шэнэ үйлэдбэринүүдые эмхидхэхэ болонобди. Мүн тиихэдэ продукциин шанар һайжарха, дэлхэйн дэлгүүр дээрэ тэрэнэй наймаанда г...[illegible] арга боломжонь дээшэлхэ зэргэтэй. Үйлэдбэриин ашаг үрэ ехэтэй байһан лэ ушарта табигдаһан зорилгонууд дүүргэгдэдэг ха юм. Энээнэй ашаар лэ ажалшадай һуудал байдалынь һайжарха, акционернүүдтэ түлэгдэхэ олзонь дээшэлхэ бшуу.

Ерээдүйн акционернүүд хүтэлбэрилгын хэрэгтэ х... жа, бүлгэмэй продукци... рүүшын ээлжээндэ худ... абаха эрхэтэй байха. «КА[МАЗ-]ай» акцинууд хойто жэлэй ... тын нэгэн болотор ху... даха.

колхоз туһалаа. 200 үнеэдэй байра шэнээр бариганхай. Тэндэ үнеэдые оньһон аргаар һааха, шэбхэ арилгаха транспортёр гэхэ мэтэ тохёогдоо. Бурууе, хашарагуудай хоёр байра һэлбэгдэн заһабарилагдаа. Сойлой байшан, трактор, машинын дулаан гараж баригдахаар хараалагдана.

Арад зоной ажабайдалай түбхинэмэ һайн болохоо бүхы ажал хэрэгые урагшатай һайдаг гэжэ колхозой правлени, партком хүсэд ойлгоно. Хүн зоной хубиин ажахынуудые

рал гээшые баһал бэе дээрээ үзэһэн байна. Нэгэ үеэр Таалада гансал пенсионернүүд, эдэй ажалша хүн үлэнхэй байгаа. Мүнөө тус һууринһаа һэргээхын тула колхозой правлени горитой ажал ябуулна. Байгша ондо тэндэ үмсын зонһоо суглуулжа абаһан һү буулуулха сепараторна пункт нээгдээ. Һаяар дутын һууринуудай зониие хилээмээр хангахаар пекарни тэндэ нээхэ һанаатайбди. Мүн гахайн фермэ бариха түсэб бии. Ажахыдаа ангай багахан фермэтэй болообди.

нүүдые элбэгээр үйлэдбэрилдэг болохыень тула городойхид, эндэһэ промышленна, транспортын предприятинүүд, хангалгын албанууд хэрэгтэй туһаламжа үзүүлхэ ёһотой. Жэшээнь, манай эндэхи Таала һууринда маршрутна автобус ороногүй гэһэн гомдолнууд районой газетэдэ хэдэн жэлэй турша бэшэгдээ. Тэрэ гомдолдо ямаршье харюу үгы байһаар. Хүдөөгэй зондо анхарал табиха гээшэмнай хэзээ хүсэлдэхэ юм? Район дотор олохон һууринуудта автобус

ТҮБХИНҮҮЛЭЭД БАЙХАДА...

байдал нэгэл уйдхарай тэмдэгтэй болоһон юм.

Имэ байдал гансашье Таблангуудта бэшэ, бусадшье багахан һууринуудта үзэгдэдэг бэлэй.

Найман жэлэй саана «Восточные Саяны» колхозой газар дээрэ байһан Талба, Таала, Таблангууд, Улбугай һууринуудай хүн зон шэнээр эмхидхэгдэһэн «Мир» колхозой гэшүүд болоо. Шэнэ колхозой правлени түрүүшынгээ алхам хэхэдээ, урданһаа орхигдожо эхилһэн тэдэ багахан һууринуудай шэг шарайе хубилгаха адууһа малайнгаа байра, байдалые, колхознигуудай ажаһуудалые һайжаруулха талаар горитойхон оролдолго гаргажа захалаа.

Тэрэ гэһээр Таблангууд һууринда фельдшерэй пункт, хоёр байратай гэрнүүд баригдажа эхилээ. Һууриндэ ошохо, мүн тэрэ тойронхи харгынуудшье заһагдаа. Һаяар хүүгэдэй шэнэ саад, магазин нээгдэхэ юм. Долоон айлай гэрнүүдээ заһабарилхадань

хүгжөөхэ, гэр бүлын подряд, арендэ гэхэ мэтэ аргануудые дэмжэнэ.

Жэшээнь, Таблангууд һууринда хэдэн малшадай гэр бүлэ арендын аргаар амжалтатай хүдэлжэ байнхай. Дүй дүршэл ехэтэй, үнинэй малша айл Шутуковтан хоёр жэлэй саана үхэр мал арендэдээр даажа абаад, харууһалжа эхилээ һэн. Тэдэнэр мүнөө жэлдэ 26 гүү һаажа, район дотороо сэгээ түрүүшынхиез үйлэдбэрилдэг болоо. Сүүдхэ бүри 50—60 килограмм үнэтэ ундаар курорт Аршаанай уушханай санаторииe хангана. Саашадаа һаагдаха гүүнүүдэйнгээ тооe 60—70-да хүргэжэ, эмтэ домто сэгээгээр нютагайнгаа хүн зониие хангаха хүсэлтэйбди.

Табяад онуудта Таала гэжэ һууринда өөрын сельсовет, дунда һургуули гэхэ мэтэ эмхи зургаанууд байдаг һэн. Мүнөө хэлсэдэг тэрэ хүгжэлтын тогтошоһон жэлнүүдтэ эндэхи зон бага һууринуудай һанда-

Тиимэһээ тус фермын ангуудай арһаар малгай, хубсаһа оёжо, хүн зондоо худалдадаг болохо һанал байна. Сепараторна пунктһаа гараһан зөөхэй, хүрэнгэ, аарса, айраг, тараг гэхэ мэтэ сагаан эдеэгээ хүн зондо худалдахабди.

Саашадаа колхоз соогоо иимэрхүү хамһабариин ажахы бэхижүүлжэ, үргэдхэжэ, ерээдүйн сагта бэеэ дааһан һалбари бии болгохо түсэбтэйбди.

Үбһэ тэжээл бэлэдхэлгын үедэ звенонуудые колхозоймнай мэргэжэлтэд ударидана. Тэдэнэр сабшалангаа хубаажа, арендэдэ абанхай. Сагай уларилай хэды хүшэр бэрхэтэй байгаашье һаань, ниитынгээ малда һайн шанартай үбһэ хуряажа абаха ёһотойбди.

Арендын аргаар ажал ябуулхада алишье талаараа үлүү һайн байһаниинь манай колхозой байдал дээрэһээ элеэр харагдана. Хүн зон тус арга боломжые зүбөөр ойлгожо, дуратайгаар арендаторнууд болоно. Харин хүдөөгэй ажалшадай эдеэ хоолой зүйл-

ябадаггүй. Харгы муу, автобусшье хүртэдэггүй гэлсэдэг. Энээнһээ боложо, хэды шэнээн ажалай ехэ саг харгыда дэмы хосорноб?

Мүнөө үедэ манай колхоз экономическа талааараа хүндэхэн байдалда байна. Ажахынгаа доторой холбооной харгынуудые заһаха, бариха аргагүйдэнэбди. Мүнгэ зөөри, хүсэншье хүртэнэгүй. Тиибэ яабашье арга боломжо оложо, тус асуудалые шиидхэхэ ёһотойбди. Тэрэ дээрэ хэлэгдэгшэ автобусһоо эхилээд, хэлхеэ холбоо һайжаруулха, техникэдэ хэрэгтэй запас частьнуудаар хангалгые һайн болгохо асуудалнууд олон зоной, ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй һанаае зобооно. Эдээниие түргэн шиидхээ һаа, хүн зоноймнай ажалай ашаг үрэ дээшэлхэл һэн.

В. СЫРЕМПИЛОВ,
Түнхэнэй районой «Мир» колхозой парткомой секретарь.

АЯ МҮНДЭЛҺЭН ЛИЦЕЙДЭ

ФОТОРЕПОРТАЖ

— Энэ лицейдэ һураха үхибүүдые шэлэхэ талаар тусхай комисси ажаллаа. Гуманитарна ба техническэ предмедүүдээр гурба гурбан асуудал үхибүүдтэ табигдаһан байна. Гадна эндэ имагтал һайн, эрхим һайн сэгнэлтэтэйгээр һураха хүсэлынь элирүүлэгдээ. Педагогическа эрдэмэй академиин зохёоһон тусхай программаар, методикоор үхибүүд һурана гээшэ. Иигэжэ һурахадаа, һурагшад ондоо тээхидэ орходоо гүнзэгы мэдэсэ абаха гэжэ ойлгосотой ааб даа,— гээд, энэ лицей-һургуулиин директор Александр Яковлевич Машкович намайе дахуулжа, бүхы байшангуудаа харуулба.

Үхибүүд столоводо үдэрэй гурба дахин эдеэлдэг гэнэ. Эдеэниинь һайн. Үдэр соогоо оройдоол 65 мүнгэнэй болодог ха. Түлөөһэгүйгөөр эдеэлдэг хоёр бүлэг бии. КПСС-эй гэшүүн Ольга Дмитриевна Гороховская столовын үйлэдбэрииe даана.

Улаан-Үдын авиазаводой СМУ-гай хүдэлмэрилшэд энэ һургуулиин байшан баряа.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 27-дохи лицей-һургуули; 5-дахи «в» класс англи хэлэнэй хэшээлдэ; нёдондо БГПИ дүүргэһэн англи хэлэнэй багша Татьяна Прокопьевна Найманова.

С. БАЛДУЕВАЙ
фототекст.

ХАНГАЛГЫН ШЭНЭ ЗҮЙЛНҮҮД

КАЗНАЧЕЙСКЭ УЯЛГАНУУД. Энэ хадаа 16 кулонһоо бүридэһэн үнэтэ саарһан гээшэ. Тэрэ 1990 оной январиин 1-һээ 2006 оной январиин 1 хүрэтэр хүсэндөө байха. 50, 100, 500 болон 1000 түхэригэй хэмжээгээр хэрэглэгдэхэ энэ үнэтэ саарһанай эзэн жэлдээ 5 процентын олзо оршо абажа байха аргатай юм.

ХЭЛСЭЭТЭ НӨӨСЭЛЭЛГЭ. Иимэ зүйлэй нөөсэлгэдэ 500 түхэригһөө бага бэшэ мүнгэ 5 жэлһээ бага бэшэ болзороор абтадаг. Хадагалха болзорой бүхы эрхэ нүхэсэлнүүдэй дүүргэгдээд байбал, эзэндэ жэлэй 4 процент олзо оршо түлэгдэхэ жэшээтэй. Нэгэ жэлһээ бага хугасаа соо хадагаламжада байһан мүнгэнэй гэдэргэнь абтаа һаа, ямаршье ашаг олзо түлэгдэхэгүй.

СУГЛУУЛМАЛ НӨӨСЭЛГЭ. Сбербанкда мүнгэ суглуулгын энэ зүйлэй нөөсэлгэ 10 жэлһээ бага болзороор хэгдэдэггүй юм. Мүнгэ суглуулха гэжэ һэдэһэн хүн 10 жэлэй хугасаа соо һара бүхэндэ сбербанкда мүнгэ оруулжа байха болоно. Мүнгэнэй хадагаламжада байһан бүхы сагай түлөө жэлэй 4 процент ашаг олзо түлэгдэхэ юм.

Хэлсээтэ болон суглуулмал нөөсэлгын ашаар сугларжа байһан мүнгэнһөө эзэндэ зарим хубинь үгтэжэ болохогүй юм.

Хүн зониие мүнгөөр хангалгын эдэ бүхы зүйлнүүд Улаан-Үдэ хотын сбербанкын эмхи бүхэндэ хэгдэжэ болохо.

А. КОЧНЕВА,
301-дэхи сбербанкые эрхилэгшэ.

ТАСС · АПН

...ЛЫН СААНАҺАА

...логшо мэдүүлээ. Долоон хоног соо нэгэ удаа дамжуулагдадаг радиопрограммада үгэ хэлэхэдээ, К. Акино орон соо тохёолдоһон экономическа доройтолгын улам хурсадажа байһан эрхэ байдалда Филиппинын хүн зониие национальна нэгэдэлдэ үшөө дахин уряалһан байна. Тохёолдоһон шахардуу байдалые баруунай үзэлтэй буһалгаата сэрэгшэдэй бүлэглэлнүүд һамбаашалхадаа болохо гэжэ тэрэ һэргылээ. Гэхэ зуура миниин толгойлдог правительство үнэ сэнгүүдэй ургалтые зогсоохо болон хүн зоной һуудал байдалай саашадаа доройтолгые болюулхые оролдоно гэжэ Филиппинын президент тэмдэглээ.

УЛААН-БААТАР. Монголой ниислэл хотодо нээгдэһэн «Монгол хоршоо» гэһэн кооперативна банк түрүүшын урьһаламжануудые үгэбэ. Уставаар хараалагдаһан тэрэнэй жасада — 36 миллион түхэриг. Мүнөө дээрэ орон соо ганса байһан банкые Үйлэдбэриин ба хэрэглэмжэ хангалгын һалбариин кооперациин холбооной дээдэ совет, Монголой Улаан Хэрээһэнэй гүйсэдком, Монгол профсоюзуудай федерациин түбэй совет байгуулаа.

Урда тээнь олонхидоо гүрэнэй банкын системэдэ хүдэлһэн «Монгол хоршоо» гэдэгэй мэргэжэлтэд банкын хэрэг эрхилэлгын урданай хойрог онол аргануудһаа арсаха гэжэ шиидэбэ. Хэрэг эрхилхэ бүхы ябуулганууд бэелэн болгогдоо. Энээнэй ашаар клиентнүүд түргэнөөр, ашагтайгаар хангагдаха болоно.

Шэнэ банк жэжэ ба дунда үйлэдбэринүүдтэ урьһаламжа үгэхэ, үритэжэ панхруудтаһан предприятинуудые һэргээхын тула акци гаргалгада һомололго хэхэ зорилготой юм. Банкын филиалнууд аэропортнуудта, вокзалнуудта, гостиницануудта нээгдэжэ, тэндэнь валюта һэлгэгдэхэ, мүн валютые аукционой гуримаар худалдаха юм. Тиихэдэ харин оронуудай банкнуудтай, фирмэнүүдтэй харилсаа хүгжөөхэ гэжэ хараалагдана. США-да, Канадада, Япондо, ФРГ-дэ, «Монгол хоршоогой» ажал ябуулгаар һонирхожо захалһан байна.

НЬЮ-ЙОРК. Магнитофоной миндаһанда хэлэжэ буулгаад, хожомынь баруун оронуудта эльгээгдэһэн Н. С. Хрущевой дурдалганууд урдань зарим газараараа хороогдоһоноор толилогдоһон байна. Мүнөө эдэ дутуу дунданиуудынь хүсэлдүүлэгдээ гэжэ Америкын недели бүри гарадаг «Таймс» журнал бэшэнэ.

Совет хүтэлбэрилэгшын нүхэдүүд ба түрэлхид тэрэнэй дурдалгануудай зарим хэһэгүүдые ниитэлһэнэй хэрэггүй гэжэ тэрэ сагта тоолоһон байна. Тэдэ һужэржэ магад мүрдэлгэ, хэһээлтэнүүдһээ айгаа гэжэ «Таймс» бэшэнэ. Совет түүхын урдань үзэгдөө дуулдаагүйгөөр засагай зүгһөө хубилгагдажа байһан эрхэ байдалда нёдондо жэл журналай редакци дутаһан миндаһануудые худалдажа абаа. Октябрь һарада «Литтл, браун» хэблэлдэ «Хрущев дурсана: шоултагүйгөөр мэдээсэлгын миндаһанууд» гэһэн шэнэ ном гарахань. Тэрээнһээ хэһэгүүд журналай һүүлшын номерто толилогдоно. «Таймсын» буулгажа толилһон хэһэгүүд соо С. М. Кировэй болон И. В. Сталинай һамган Н. С. Аллилуевагай алагаад үхэһэн тухай, гитлеровско Германитай дайнай эхилхын урда тээ газар дайдаяа ехээр үгэһэнэй ашаар тайбан байдал худалдажа абаха гэһэн Сталинай һэдэлгэнүүд тухай дурдаланууд соо хэлэгдэнэ. Мүн Н. С. Хрущев 1962 оной Карибска ракетнэ кризис тухай болон Советскэ Союзай шпионууд гэжэ нэрлэгдээд, 1953 ондо саазалагдаһан Америкын эрхэтэд — үбгэн, һамган Джулиус ба Этель Розенбергнүүд тухай хөөрэнэ.

С УЛ ГУБИ, уһаар хомор газарта худаг малтаха мэргэжэлтэй хүнүүд тон хүндэтэй юм. Хомор ажалтай эдэ зон тухай Түбэй Азиин арадууд олон тоото домог, түүхэ зохёодог. Тиин манайшье Агада иимэ гайхамшаг шадабаритай хүн ажаһууһан байна. Округоймнай тон урданай, тон һууринжаһан һууринуудай нэгэн Амидхааша юм. Тэрэ үедөө болбосон түхэлтэй, үлир, мойһон сэсэрлигүүдээр баян, сэхэ арюун үйлсэнүүдтэй һуурин байһан гэжэ урданай зон хөөрэлдэдэг. Энээниие арсамаар бэшэ. Мүнөөшье болотор тэрэ үни таригдаһан нарһан тужа Амидхаашые шэмэглэн байна ха юм.

Хуушанай Агын дасан шадар хоёр зуугаад худаг байһан юм гэлсэхэдэнь, абаһаар этигэхээршье бэшэ һэн. Гэбэшье, нютагай үбгэд, хүгшэдэй: «Тэдээнэйшни 125-ыень Худагша Бата гансаараа малтаһан юм»,— гэжэ хэлэхэдэнь, бүришье һонин шэнги байшаба. Нээрээшье, энэ хүн гээшэ хубисхалай урдашье, мүн хорёод гушаад онуудташье, бүри һүүлдэ, табяад гаран оной үеэршье, өөрынгөө гайхамшаг шадабари мэргэжэлээр зондо туһа хэжэ ябаһан юм. Иигээд Худагша Бата тухай хөөрөөемнай уншагты.

Энэ хүмнай Хойто-Агын Зүүн-Жэбхээһэнэй Нарин-Гуя гэжэ хүндыдэ 1882 ондо доргошо галзууд угай Баатарай Бадмын бүлэдэ түрэһэн юм. Дээрээ дахаха Мэдэг эгэшэтэй, доросо дахуулха Донгоо дүү басагатай айлай ганса хүбүүн байгаа. Арбан табатай байхадань, гэртэхиниинь атар сарай гуя бэлэг барин, Бата хүбүүгээ Агын дасан хубарагаар үгэһэн юм. Бата хэдэн жэл соо Эмшэбагшында байжа, ном заалгаһан байна.

Энэ лама Согто-Хангилай Жабхараа нютагай баһал доргото галзуудай, түрэлэйнь хүн һэн. Батын 21 наһатайда аба эжы хоёрынь мордошоһон юм. Тиигээд лэ хүгшэн эжытээ бэе бэеынгээ сэдьхэл тэжээн амидаржа, балай ядаралгүй үмсынгөө мал хараад лэ байһан гэхэ. Бата тиихэдэ яһала эрдэмтэй, ходол ном уншадаг, бэшэжэ шададаг хүбүүн байгаа. 25 наһатайдаа залуу эрэ аяар холын аянда түхеэржэ эхилбэ.

Агын дасанһаа гуша гаран мүргэлшэд сугларжа, Монгол, Түбэд зорин, ябагаар гараба. Тэдэнэй дунда залуу шамбаг Бата алхална. Онон мүрэниие эдэ аяншад эхеэрнь гаталха байба...

Мүнөө һанахада, нилээд гайхалтай бээ? Теэд тэрэ үеын, бүри урданайшье манай элинсэг хулинсагууд юумэнһээ тунхарижа байдаггүй байһан ха юм. Илангаяа аянда айдаг, залхуурдаггүйнь тон эли. Манай хөөрөөнэй гол нюур Батыншье гэртэхин Хойто-Агада үбэлжэдэг аад, Монголой Хүхэ-Уулын үбэр гаража, зуһадаг байһан байна. Иигээд бодоод үзэжэ, үбгэ эсэгэнэрэйнгээ ямар зон байһанииень тухайлая...

Аян гээшэмнай ганса гайтай хүндэ хүшэр ажалаар бэшэ, харин элдэб һонин ушаралта ябадалнуудаар баян юм. Батын түрүүшын аяншалгыншье үедэ элдэб юумэн болоһон ааб даа. Энээн тухайгаа ехэ гоёор хөөрэдэг һэн. Зарим тэдыень хүбүүниинь (Урда-Агын Чапаевай нэрэмжэтэ колхозой гэшүүн, тракторист, һүүлдэнь хонишон ябаһан, мүнөө пенсионер Батын Дугар) хадуужа абаһан байна.

Онон голой тон эхиндэ, Хангай уулын хоёр хормойдонь (наанаһааньшье, саанаһааньшье) хоёр-хоёр айл монголнууд ажаһуудаг байгаа. Тэдэ зорюута эндэ байрлан, үндэр дабаа дабахын урда тээнь мүргэлшэ аяншадые амаруулдаг һэн ха. Эдэ айлай нэгэндэнь манай аяншад һайнаар амараад, «таһархайгаа хадхаад, тооһоёо гүбеэд», Хангай дабахаяа гараба. Хэдэн хоног ябажа, оройдонь гараха ёһотой байгаа. Ябахынь урда тээ айлай эзэн мүргэлшэдтэ түхеэрэн түйсэ барюулһан юм. Энэнь ехэл һонин тайлбаритай байшоо. Нэгэ үдэшэ, боро хараанаар түүдэбшээ тойроод, манай аяншадай хонолгодоо түхеэржэ байтарнь, хүн-гүрөөһэн хүрэжэ ерээ һэн ха. Тиихэдээ «наашаа гарагты, барилдая» гэжэ аашалан дэбхэрбэ гээшэ. Иигэжэ байгаад, һалахаяа болиходонь, аяншадаймнай удамарша тэрэ монголой зааһан ёһоор мүнөөхи түйсэ соогоо багахан модо хэжэ наяргахадань, хүн-гүрөөһэн наяраанда сухалаа хүрэн, түйсыень буляан абаад, саашаа ой руугаа ябашаба ха...

Хүн-гүрөөһэн. Энэмнай хэн, юун гээшэб? Мүнөөхи бүхы дэлхэйдэ суу гараһан «алмас», «саһан хүн» **гээшэмнай бэеэрээ байба гү! Мүнөө энэ, «зэрлиг хүниие» болон бэшэшье юрэ бусын амитадые шэнжэлхын тула зорюута криптозоологи гэжэ эрдэмэй тусхай һалбари бии болоо ха юм. Тиихэдэ, манай үбгэ эсэгэнэрэй энэ «зэрлиг хүнтэй» нюур нюураараа уулзадаг байһаниинь гайхалтай. Али мүргэлшэд, амитанда хоргүй зон гэжэ тухайлдаг байгаа гээшэ гү!..**

...Хүбшэ модоор бүрхөөгдэһэн Хангайшье холо арада үлэжэ, Агын талын мүргэлшэд Монгол ороной буян дэлгэрһэн суута дасангуудаар ябажа, зориһон хэрэгээ бүтээжэ эхилээ һэн. Монголдо манай аяншад жэл байжа мүргэл хээд, үшөө олон зон болоод, Түбэд орон гараба. Хэдэн жэл ябажа, Түбэд хүрөөд, аяншаднай мүргэлөө үргэлжэлүүлбэ.

Эндэ ерэхэдээ, Бата хоёр хүлөөрөө абтажа, ябаха аргагүй болошоһон байгаа. Талаан болоходо, энэ холын Түбэдтэ Агын дасанай дооромбо, Батын холын түрэлэй лама байрлаһан байжа, манай аяншаниие гэртээ байлгаад, аргалжа эхилбэ. Тэрэ шара тоһо хайлуулаад, халуун зандань түрхижэ, һара соо хүл дээрэнь табиба ха. Мүн бэшэ нүхэдыньшье түрэл, танил айлнуудтаа байрлажа, булта мүргэлөө хэжэ шадаһан байна.

Бата тэрэ ламында 3 жэл соо байжа, түбэд ном заалгаһан юм. Тиигэхэ зуураа һаса. Лабрин-жуу бараалхажа, Далай-ламын алиста хүртэһэн юм. Иигэжэ ябаһан хэрэгээ бүтээгээд, түбэд хэлэ бэшэг шудалаад, Бата һөөргөө нютаг тээшээ гараһан юм. Бусаха замдаа Үргөө хүрэжэ, Монголой Богдо-гэгээндэ һүгэдэн, адис абаһан юм.

Худагша Батын хуби заяан

Очерк

Тиигэжэ хэдэн жэл соо аянда ябажа, Бата Ага нютагаа, Хойто-Ага тоонтоёо бусаһан байна...

Зариман: «Юу бэдэржэ тэрэ аяар холуур зайһан хүн гэээшэб! Юушьегүй, ямаршье олзогүй бусаа ха юм»,— гэжэ һанаха байха. Теэд Бата өөртөө хадаа тон баян болоод бусаа бшуу. Юуб гэхэдэ, холын оронуудые хараа. Тэндэхи зоной хэлэ, заншал мэдэхэ болоо. Тон шухаланъ, тэрэ үсын буряад, монгол зоной ёһотой классика болохо түбэд эрдэм мэдэхэ болоо. Одоол, «эрдэм бэлиг — эрхим баян»...

Нютагаа ерээд, хүгшэн эжыгээ яһала үргөө. Теэд хүн мүнхэ бэшэ, урдаа хараха тэрэ хүниинь 86 наһатайдаа Шулуутайда мордоо һэн. Тиигээд ганса бэе болоод ябатарнь, ород-японой дайн эхилшэбэ. Батые энэ дайнда хабаадаа гэхэдэ, болохо байна. Юуб гэхэдэ, залуу шамбаг Бата ород сэрэгэй нэгэ хубиин 600 мори манадаг байһан юм. Тиигэжэ ябахадаа, хоёр дахин хүнгөөр шархатаашье һэн.

Түмэр харгын албанда татагдажа, Шэтын хойто үбэртэ, Аралжаанай арада шпалын модо отолһон юм. Тэндэ ехэ һайн хүдэлһэнэйнгөө түлөө Бата 6 һарын туршада түлөөһэгүйгөөр түмэр харгыгаар ябаха билетдээр шагнагдаа һэн. Энээгээрээ шалтан, Хитад орон хаража үзэхээ ябашаһан байгаа. Аян замайнь хорхой баһал байлгабагүй ха юм. Тэндэ ябаха үедэнь энэ шагнал билетэйнь болзоршье үнгэржэ, Росси гүрэндэ Агууехэ хубисхал нэершэбэ.

Зай яахаб, Бата Хитадтаа үлэхэ баатай болоо һэн. Эндэ байха үедөө манай нютагай хүбүүн элдэб ажал хээ, олон юумэ үзөө ааб даа. Хитад хүлһэншэдтэй хамта юумэ ашажа, энэ тэрэ юумэ хэжэ хоолойгоо тэжээдэг һэн. Тиихэдээ хитадуудтай хамта байдаг, эдеэлдэг байгаа. Тэдэ сэбэр мяха эдидэггүй, харин үжөөжэ үтэн болгоод, тэрээгээрээ хоол буйлуулдаг гайхалтай заншалтай һэн ха. «Нэгэ хониной мяха абаха, тиигээд тэрэнээ боошхо соо хэжэ халуунда табяад үжөөхэдэнь, тоо томшогүй бирзагар үтэн болоод шааялдашаха. Үшөө нэгэ хэды байхадань, тэрэ үтэн бэе бэеэ эдиһээр ганса томо хорхой болошохо. Тэрэниинь халуун шороор хадхажа алаад эдидэг һэмди»,— гэжэ Бата үбгэн хөөрэдэг һэн.

Мүнөөшье энэ Хитадта байхадаа, Бата эрдэм һургуули хэхэ эрмэлзэлээ орхёогүй һэн. Нэгэ һайн ушарай дайралдахада, тэрэ Харбин хотын хоёр жэлэй газар уһалууриин һургуулида орожо, тэрэнээ амжалтатай һайнаар дүүргэжэрхёо һэн.

Нилээд удаан Хитадаар, зүүн баруун тээгүүрнь ябаһаар байтараа, нэгэ зун мүнөөхи шэнэ мэргэжэлэйнгээ ном эбэртэлээд, нютаг тээшээ шэглэжэ гарашаһан юм. Аглаг һайхан Агаяа жэлһээ үлүү ябажа хүрөөд, худаг малтажа эхилбэ. Түрүүшынгээ худаг Зулуурай үбэртэ (мүнөө кирзавод) сохижо, уһа гаргаһан юм. Тэрэ гэһэнһээ хойшо худаг малтуулха дуратайшуул ехэ олон болобо. Илангаяа Агын дасанай ламанарһаа зохяа элбэг байба. Энэньшье гайхалгүй, һуудал байдалтай, шадалтай баян зон ха юм. Тиигээд лэ Бата Хойто-Агаһаа Зүүн-Амидхаашын Арын боролжо (Боом хадын баруун тээ) ерэжэ, һамга абаад түбхинэбэ.

Үдэр бүри Агын дасан ябагаар ерэжэ худаг малтадаг байгаа. Байн эдэ худагайнь тоо зуу гарашаһан юм. Тиигэжэ байхадаа, Бата энэ ажал тухайгаа хуушан монголоор ном бэшэһэн байна. Батын энэ гайхамшагта эрдэм тухай холо ойро суу таража эхилбэ. Эгээл энэ үедэ Бадмын хүбүүн Бата-Худагша алдартай болоо һэн.

Нэгэтэ үшөө үмсэ байхада, Батын Улиртын-Хонхорто эмшэ ламада хүлһэлүүлжэ, худаг малтажа байхадань, долоон бодхуул ерэжэ, алан алдаһан, сохиһон юм. Хара хүлһөө адхажа, олоһон мүнгэеэ («Николай сагаан» гэдэг мүнгэн монетэнүүд) тугалай арһан тулам соо хэдэг һэн ха Бодхуулнууд тэрээгээрнь хүлэйнь ула хабдатарнь сохижо, зобооһон байгаа. Энэ аашын ушар юуб гэхэдэ, Худагша Бата колхоз, коммуна тогтоохо ябуулгада хамһалсадаг, аймагһаа ерэһэн саарһа, коммунын устав уншажа зондо ойлгуулдаг һэн хэ.

Үхэрэй арһан дээрэ Худагша Батые Зулуурай үбэрэй эмнэлгын газар асаржа, Лыксэк Жабэ доктор хэдэн һара аргалжа, хүл дээрэнь гаргаһан юм. Эгээл иихэдэ хитад һургуули дүүргэһэн гэршыень бандидууд шатаажархиһан байгаа.

Колхозууд удаа дараа тогтожо, һууринжаһан байдал түхеэрхэдээ, худаг олоор хэрэгтэй болоо һэн. Нэгэтэ аяар Угдаан нютагһаа зорюута ерэжэ, Худагша Батые залажа абаашаба. Тэндэхи түрүүлэгшэ, һэнгэргүй зандарган хүн өөрынгөө дуратай газарта заабол худаг малтуулха гэжэ баалаба. «Эндэшни уһанай орондо муухай хии-газ гараха»,— гээд, Худагша Бата арсаад үзөө һэн. Теэд түрүүлэгшэнь туһагүй, өөрынхеэрээл байба. Яахаб — малтаха баатай болоо һэн.

Нилээд доро ороод, Худагша Бата саашань малтахаяа таһа арсаба. Тиихэдэнь өөрынгөө һанаһаар түрүүлэгшэ Шэтэ ошожо, тусхай эрдэмтэй гидрогеологуудые асараа һэн. Тэдэ зүбшэжэ, эды болотор малтаһан хадаа, саашань сохёод үзэхэ гэжэ шиидэбэ. Теэд гүнзэгы нүхэн соо ороод, хүдэлхэ зүрхэтэй хүн олдожо үгэбэгүй. Тиихэдэнь Худагша Бата сээжээрээ аргамжаар уяад, хүрзэ лом хоёроо абажа гэшхүүрээрээ доошоо бууба. «Һүхирхэдэмнил түргэн татаарайгты»,— гэжэ туһалагшадтаа захиба ха. Уданшьегүй худаг сооһоо уурал гаража эхилээ һэн. Бата хүбүүдэй татажа үрдеэгүй байхада, гэшхүүрээр өөрөө гарашоо һэн. Гараханьшье тэрэ, аймшагтай хүсэтэйгөөр үмхэй муухай үнэртэй уурал дээшээ соробхилон гараа һэн. Худагша Бата хүлһээ аршан: «Хайран зэмсэг», гэжэл хэлээ һэн ха.

Тэрэ Шэтэ хотын эрдэмтэ мэргэжэлтэд Батын шадабарида гайхалаа барагдан, шалгалта барихыень дурадхаба. Тиигээд худагша Бата хото ошожо, долоон хоногой туршада гидрогеологиин техникумэй гүйсэд курсын шалгалта барижа шадаһан юм. Энээн тухайнь Бата Бадмаевта тусхай үнэмшэлгэ зохёон барюулһан юм.

Энээнһээ хойшо Худагша Батын ябаагүй газар үсөөн болобо. Ононой урда бэе, Адуун-Шулуунай ара, үбэр, Бооржо... 1930 ондо Агын багшанарай һургуулиин баригдажа дүүрэхэдэнь, худаг малтажа бэлэг болгоһон юм. Эндэ болоһон аймагай ехэ найр, суглаан дээрэ Худагша Батада хоёрдохи үнэмшэлгэ барюулагдаба.

1932 ондо Худагша Бата 50 наһатай болобошье, Агын МТС-эй дэргэдэ трактористын курса дүүргэжэ, найман жэл соо Урда-Агын колхозуудта хүдэлһэн юм. Теэд энэшье сүлөөгүй үедөө өөрынгөө гайхамшагта шэди алдаагүй худагай газар заажа үгэдэг, өөрөөшье малтадаг байһан юм. Жэшээнь 1942 ондо Булагтын һургуулида бэлэг болгон, худаг малтажа үгөө һэн. 1948 ондо 33 партизанай нэрэмжэтэ һууринда, 66 наһатайдаа хоёр худаг малтажа үгэһэн байна.

1950—1960-аад онуудта округоймнай колхоз, совхозууд хүсэтэй томо болоходоо, шэнэ шэнэ худагуудта хэрэгтэй болоо һэн. Тиихэдэньшье Худагша Батые зорюута абаашажа, уһанай һудал заалгадаг байһан юм. Мүнөөшье Хара-Шэбэрэй үндэр фермын, хүдөө станuудай худагууд — Бата ахын зааһан газарта малтаатай «Победа», «Дружба», «Коммунизм», Дылгыровэй нэрэмжэтэ колхозуудай томо оньһожоруулагдаһан худагууд Худагша Батын зааһан мүнхэ уһатайнууд...

Иимэ гайхамшагта намтартай хүн манай нютагта ажаһууһан, ажаллаһан байна. Өөрынхеэрээ Худагша Бата ехэхэн эрдэмтэй хүн байгаа. Теэд тэрэ үедэ энээниие бодото дээрэнь сэгнэхэ зон олдоогүй бшуу. Гансал наада талаарнь, мүнөөдэр лэ хэрэгтэйень хаража, тэрээниие зон зарадаг байгаа. Худагша Бата хэндэшье гомдоогүй, зүгөөр ганса һанаандаа урмаа хухардаг байжа болоо. Юуб гэхэдэ, бүхы хүлгөөтэ наһандаа, хаанашье ябахадаа, суглуулһан, бэшэһэн нэгэ ханза ном һудараа нэгэтэ һалхи руу табижархиһан юм. Энэмнай 1940 ондо тохёолдоһон ушар һэн...

Худагша Батын ушаралта ябадалнуудаар баян намтартай тон гайхалтай ба һургаалитай юумэниинь хадаа, тэрэнэй ажабайдалда, ажалда түрэл нютагтаа айхабтар ехэ дуратай, ухаамгай бэрхэнь болоно бшуу. Хаанашье ажаһуухадаа, тэрэ юумэнһээ бэлээр тунхаридаггүй, ажал хээд, эрдэм шудалаад ябадаг байгаа.

Б. ДАБАСАМБУЕВ.
Ага һуурин.

Нютаг нютагай һонин

ҮБЭР-МОНГОЛОЙ АЙЛШАД

Манай «Хэжэнгын гол» гэһэн газетын редакцида Дотор Монголһоо ерэһэн айлшадтай уулзалга боложо үнгэрбэ. Эдэ айлшаднай хэд гээшэб гэбэл. Буряад угтай 68 наһатай Димшиг Бадмаев, Дэлэг хүбүүниинь ба Имин бэринь болоно. Димшиг Бадмаевай нэрыень олонхи уншагшад мэдэжэ болохо. Ушарынь гэхэдэ «Буряад үнэн» газетэдэ, «Байгал» журналда Дотор Монголой Буряадуудай түүхын талаар тэрэнэй материалнуудынь толилогдоһон байха. Энэ хүн Пекинэй зооветеринарна институт дүүргэһэншье һаа, мэргэжэлээрээ хүдэлөөгүй, харин бүхы наһан соогоо үхибүүдтэ багшалаа. Хүбүүн, бэринь мүн лэ дээдэ эрдэмтэй. Дэлэг хуушан монголой хэлэ ба литературын багша. Харин Имин радио-мэдээсэлэй редактораар хүдэлдэг юм.

Тэдэнэр Үбэр-Монголой ажабайдал, тэндэхи буряад зоной хуби заяан тухай ехэ һонирхолтойгоор, дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгэхэдөө, маанадые ехэ баясуулба. Ямаршье нютагта ажаһуудаг буряад зоной хоорондохи холбоон улам бэхижэжэ байдаг һаа, һайн байгаа гэжэ һанадаг, оролдодог байһаниинь һайшаалтай байгаа һэн.

Э. ДАРИБАЗАРОН.

ХАРИЛСАА ХОЛБООН БЭХИЖЭНЭ

Һүүлэй жэлнүүдтэ Хитадай Арадай Республикатай харилсаа холбоонoймнай улам үргэдэжэ байһаниинь элеэр харагдана. Жэшээлбэл, мүнөө республикымнай олон районуудта Хитад оронһоо ерэһэн мэргэжэлтэд, хүдэлмэрилэгшэд барилгануудые хэжэ, эдеэ хоолой шухала зүйл — овощ ургуулжа, тогтууритай баян ургаса хуряажа, хүн зоноймнай эрилтые гүйсэд хангана.

Саашадаа экономическа харилсаа холбоогоо улам хүгжөөжэ, Хитадай Арадай Республикада техническэ туһаламжа үзүүлхэ зорилготойгоор КНР-эй газар дээрэ КамАЗ автомобильнуудые заһаабарилха, мүн техническэ хангалга хэхэ совет-хитадай хамтын «Хайлар-КамАЗ» предприяти байгуулха тухай хэлсээн баталагдаа юм.

Алишье талаһаа аша үрэтэй хамтын «Хайлар-КамАЗ» предприятида совет талаһаа Буряадай зональна КамАЗ авто-түб, хитадай талаһаа Хайларай транспортна компани хабаадалсахаар тодорхойлогдоо. Шэнээр мүндэлхэ энэ предприяти хоёр ороной хоорондохи хани харилсаанай, этигэл найдабариин улам ойртожо байһаниие гэршэлнэ гээшэ.

В. ДОРЖИЕВ.

ЧАНЧУНЬ ОШОХО ДААБАРИТАЙ ҺЭН

Маньчжури шадар эхилһэн шанга тулалдаатай дайн байлдаан арбадахи үдэрөө ябажа байгаа һэн. Эндэ Японой Квантунска армиин һамна бута сохигдожо эхилһэниинь мэдээжэ болоһон байгаа. Алас-Дурнада зүгэй совет сэрэгшэдэй Главнокомандалагша боложо ерэһэн Советскэ Союзай маршал А. М. Василевский дайн байлдаа ударидажа ябаһан фронтнуудай командалагшадта шухала удха шанартай хото городуудые, баазануудые, түмэр замай станцинуудые болон гол горхонууд дээгүүр табигдаһан хүүргэнүүдые түргэн саг соо эзэлжэ абаха гэһэн захиралта үгэһэн юм.

Тиихэдээ Чанчунь, Мукден, Дальний, Порт-Артур, Харбин, Гирин хотонууд руу десантнуудые эльгээжэ, Японой командалагшадта үгэ дуугүйгөөр бэеэ тушаахыень дурадхаха ба Квантунска армиин штабта Маньчжурида байрлаһан Японой сэрэгүүдые командалагша генерал Ямада Отодзодо шанга эрилтэ табиха этигэмжэтэ зониие эльгээхэ гэгдэһэн байгаа.

1945 оной августын 19-нэй үдэр Забайкалиин фронтын сэрэгэй нэгэ аэродром дээрэһээ СИ-47 түхэлэй ашаанай самолёт агаарта дэгдэн гараа бэлэй. Тэрэ самолёдые ЯК-9 түхэлэй юһэн истребительнүүд үдэшэһэн юм. Ашаанай энэ самолёт соо совет офицернүүдһээ бүридэһэн бүлэг парламентёрнууд ниидэһэн байха юм. Тэдэнэр Чанчуньда байрлаһан генерал Ямада Отодзодо бэеэ тушааха гэһэн дурадхалтайгаар ошоһон байгаа. Парламентёрнуудай энэ бүлэгые Забайкалиин фронтын командалагшын тусхайта түлөөлэгшэ, фронтын штабай тапагые даагша полковник И. Т. Артеменко хүтэлбэрилһэн юм. Нүхэр Артеменко Японой сэрэгшэдтэй Халхын-Голдо болоһон дайнай үедэ «танилсаһан», япон хэлэ шудалһан байгаа. Иван Тимофеевич Советскэ Союзай маршал Р. Я. Малиновскиин гар табилгатай үнэмшэлгэтэй байгаа. Тэрээн соонь иигэжэ бэшэгдэнхэй: «Полковник Артеменко минии түлөөлэгшэ боложо, Чанчунь город эльгээгдэхэдээ, тэндэ байрлаһан гарнизоной, мүн Чанчунь шадарай районуудта байрлаһан Японой, Маньчжуриин частьнуудай, сэрэгшэдэй бэеэ тушаахадань хабаадалсаха эрхэтэй.

Минии түлөөлэгшэ полковник Артеменкын үгэһэн захиралтыень Чанчунь шадарай бүхы сэрэгшэд, эрхэтэд үгэ дуугүйгөөр дүүргэхэ ёһотой.

Полковник Артеменкотой суг хамта табан офицер, Улаан Армиин зургаан сэрэгшэд ябалсана».

Ленинэй орденто Забайкалиин сэрэгэй округой сэрэгшэдэй түүхын музейдэ тус документын эхэ бэшэг хадагалагдажа байдаг юм.

Мүнөө Иван Тимофеевич Харьков хотодо ажаһууна. Ветеранай ухаан бодолдо Квантунска армиин штабта тусхай даабаритайгаар ошоһон тухайнь бүхөөр хадуугданхай юм. Тэрэ Чанчунь хото ошолсоһон бүлэг нүхэдтэеэ мүнөөшье харилсаатай, бэшэг тамга абалсажа байдаг. Харюусалга ехэтэй даабари дүүргэһэн эдэнэр бултадаа Улаан Тугай орденоор шагнагдаһан байгаа.

Харин Иван Тимофеевичэй тэрэ шухала даабари дүүргэһэнэй гэршэ хадаа Кузутовай II шатын орден болоно.

Иван Артеменко тэрэ болоһон уулзалга тухайгаа иигэжэ бэшэһэн байна: Бидэнэрэй гол зорилго хадаа совет сэрэгэй командалагшын эрилтэ дүүргэжэ, үгэ дуугүйгөөр бэеэ тушааһан тухай актда генерал Ямадын гараа табюулха хэрэг байһан гээшэ. Тиихэдэ саг зуурын эблэрэл тухай ямаршье хэлсээ хэхэгүйт гэгдэһэн байгаа бшуу.

Намайе майорнууд В. Моисеенко, А. Абрамов, капитанууд, П. Беззубый, П. Титаренко, Н. Барякин гэгшэд үдэшэжэ ябаа. Тагнуулшадай бүлэгые Алдар Солын гурба шатын орденто, старшина И. Новиков ударидажа ябаһан юм.

Самолёднай Ехэ-Хингаанай шэлэ аадар бороо соо гаталжа, Манчжуриин Гунляо город шадар буугаа һэн. Эндэ үшөөл дайн байлдаан боложо байгаа бэлэй. Манай гвардейскэ 6-дахи танково армиин сэрэгшэдэй командна пункт эндэ байрладаг байгаа. Армиие командалагшатай Чанчунь ошохо харгы замаа болон шухала бусад асуудалнуудаа шиидхэһэнэй һүүлээр, гэнтэ туһаламжын хэрэгтэй болоо һаань, ямар дохёо тэмдэг үгэхэ тухайгаа ойлголсоһон, хэлсэһэн байгаабди. Энээнһээ гадна туһаламжын хэрэгтэй болоо хадань Чанчунь шадар Советскэ Союзай Герой гвардиин майор П. Абраменкын ударидаһан десантнигуудай отряд, бомбардировщигууд бэлэн болгогдоһон байгаа. Тиин тэрэл үдэртөө — августын 19-дэ Чанчунь хото руу ниидэлгээ үргэлжэлүүлээ һэмди.

Манай истребительнүүдэй Японой сэрэгэй аэродром тээшэ дүтэлхэдэ, үшөө эртэ үглөөгүүр байжа, үдхэн манаар бүрхөөгдэһэн байба. Манай зургаан истребительнүүд аэродром дээрэ байһан дайсанай агаарай онгосонуудай дэгдэхэ харгы хааһан байгаа. Харин нүгөөдэ гурбан истребительнүүд Японой аэродром дээрэ бууһан юм. Тэдэнэй удаа бидэнэрэй һуужа ябаһан, капитан Н. Барышевай жолоодоһон СИ-47 түхэлэй самолёт буугаа бэлэй. Бусадһаа түрүүлэн, старшина Никоновэй хүтэлбэрилһэн разведчигүүд самолёдһоо гарамсаараа, бэеэ нюугаад газарта хэбтэһэн байгаа.

Бидэнэрэй самолёт тээшэ энеэбхилһэн янзатай, набтархан бэетэй Японой офицер ерээд, иигэжэ асууба: «Таанад бэеэ тушаахаяа ниидэжэ ерэбэ гүт?» Би тиихэдэнь һанаа амарханаар: «Бидэнэрые энэ дороо командиртаа абаашагты. Бидэнэр совет парламентёрнууд гээшэбди!» — гэбэб. Японой офицерэй нюур шарайһаа мүнөөхи энеэбхилэлынь гансата үгы болошобо. Тэрэмнай штаб тээшээ ошобо. Энэ һамбаандань капитан Барышев майор Моисеенко хоёртоо даабари үгөөд, рациияар гвардейскэ 6-дахи танково армиин штабта амгалан бууһан тухайгаа мэдээсээ һэмби.

Квантунска армиин штабай начальнигай орлогшо генерал Тамокаду, тагнуулай начальник полковник Асада гэгшэд үнишье болонгүй манай самолёдто хүрэжэ ерэбэ. Эдэнэр намайе капитанууд Титаренко, Беззубый, старшина Никонов гэгшэдые генерал Ямадада урижа оруулба. Генералай уужам кабинет руу оробобди. Үүдэндэнь жадануудаа бэлэн болгоһон хоёр харуулшад-самурайнууд зогсоно. Бидэнэй урдаһаа набтархан бэетэй генерал һууриһаа бодожо, амар мэндээ хэлсэбэбди.

Хэд гээшэбибди гэжэ бэеэ танюулаад, совет ороной сэрэгшэдые командалагшын бэеэ тушааха гэһэн бэшэг тэрэ доронь барюулаа һэмди. Манай эрилтэ, илангаяа үгэ дуугүйгөөр бэеэ тушааха, дайгаа болюулха гэжэ баадхаһан дурадхал бэе дээрээ даажа абахагүй байһан тухайгаа Ямада мэдүүлбэ. Тэрэ дипломадуудай хэрэглэдэг элдэб эсын арга хэрэглэн, бэеэ тушаахагүй, харин саг зуурын эблэрэл хэхэ дуратай байһанаа хэлэжэ байгаа һэн.

Тиигэһээр байтарнай, хэрэгнай гэнтэ дүүрэхэ тээшээ болоо һэн. Юуб гэхэдэ, дежурна офицер генералай кабинет руу оромсоороо, иигэжэ мэдээсэбэ: «Город тээшэ ородуудай истребительнүүдээр үдэшүүлэгдэһэн олон тоото бомбардировщигууд ерэжэ ябана. Манай истребительнүүд аэродром дээрэһээ ниидэхэ аргагүй. Аэродром ородуудай истребительнүүдээр бүһэлэгдэнхэй». Иимэ шахардуу мэдээсэл дуулаһан Ямада дуу гараха аргагүй болоод һуутаа бэлэй.

— Эдэ бүгэдэ юун гэһэн удхатай гээшэб?— гээд тэрэ нэгэ хэды сагай үнгэрһэн хойно асууба.

— Совет сэрэгшэдэй командованиин энэ эрилтын саг болзор соогоо дүүргэгдээгүй һаань, Чанчунь хото хии тооһон болотороо бомбодуулагдаха,— гэжэ би тайлбарилха баатай болоо һэм...

Генерал Ямада хэдэн минута соо абяа, шэмээгүй бодоод байтараа, гэнтэ һэлмэеэ ходоро татажа гаргаад, хэдэн удаа таалаһанай удаа, тэрэнээ стол дээгүүр намда һарбайхадаа, иигэжэ хэлэбэ: «Мүнөө танай мэдэлдэ оробоб». Командирайнгаа иимэ жэшээе кабинет соо байһан генералнууд, офицернүүд бултадаа дууряан, һэлмэнүүдээ бидэнэртэ һарбайһан юм.

Парламентёрой үүргэ жэншэдгүйгөөр дүүргэһэн полковник Артеменко Маньчжуриин ниислэл хотын сэрэгэй түрүүшын комендант болоһон байгаа.

Үдэшэлэн тээ гвардейскэ 6-дахи танково армиин сэрэгшэд тус хотодо хүрэжэ ерээ һэн. Чанчунь хотын ажалшад манай сэрэгшэдые угаа ехэ баяр баясхалантайгаар угтажа абаһан юм. Долоон хоногой үнгэрөөд байхада, Забайкалиин фронтын штаб тус хотодо зөөжэ ерэһэн байха юм.

Забайкалиин фронтын ветеран «Түрүүшын үдэрһөө һүүлшын үдэр хүрэтэр» гэһэн ном бэшэжэ, Харьков хотын хэблэлдэ гаргажа, уншагшадтаа бэлэглэнхэй. И. Т. Артеменкын бэшэһэн номой түгэсхэлэй бүлэг соо. 1945 оной август һарада Японой Квантунска армиин сэрэгшэдэй яагаад һамна бута сохюулһан тухай ехэ һонирхолтойгоор бэшэгдэһэн байна.

(«На боевом посту» газетэһээ абтаба).

ЭЭЛЖЭЭТЭ ТИРАЖ

Гүрэнэй дотоодын 1982 оной шүүбэритэй урьһаламжын 70-дахи тираж 1990 оной сентябриин 30-да Чарджоудо үнгэргэгдэбэ.

Тиражда 100-һаа 10 000 мянган түхэриг хүрэтэр мүнгэн шүүбэри байгаа.

5000 түхэригэй шүүбэриин тудаһан облигацинуудай эзэд 1990 ондо ВАЗ-2105, ВАЗ-2107, ВАЗ-2108, ВАЗ-2109, ВАЗ-2121 түхэлэй «Жигули» гү, али «Москвич-21 412» маркын автомобильнуудые ээлжээнһээ гадуур абаха эрхэтэй.

10 000 мянган түхэриг шүүһэн хүнүүд ГАЗ-24-10 түхэлэй «Волга» гү, али дээрэ дурдагдаһан түхэлэй «Жигули», «Москвич» автомобильнуудай нэгые мүн лэ ээлжээнһээ гадуур абаха эрхэтэй юм.

Машинын сэн эзэнэй шүүһэн мүнгэн хоёрой алгасаае облигациин эзэн түлэхэ.

Тус урьһаламжын удаадахи тираж 1990 оной ноябриин 15-да Ленинградта үнгэргэгдэхэ юм.

(ТАСС).

Хүн ба байгаали

Шубуудые аршалха харалга - конкурс

Буряад ороной үзэсхэлэн һайхан, баян дэлгэр байгаали тухай һураг суу холо ойгуур тараһаар үнинэй. Зүгөөр байгаалиин эды ехэ баялиг холын хараа бодолгүйгөөр ашаглаһанһаа боложо, тэрээндэ нилээд ехэ хохидол ушаруулагдаа гээшэ. Ой модоной, ан амитадай, шубуу шонхоорой тоо толгой һүүлэй мэдээгээр ехээр хоронхой. Илангаяа жэгүүртэ нүхэдэймнай тоо ехээр үсөөрөө. Энэл ушарһаа боложо **байгша оной октябрь һарын нэгэнһээ, ерэхэ жэлэй октябриин нэгэн болотор**, республика дотор ойн шубуудые аршалан хамгаалха талаар харалга-конкурс соносхогдобо. Энэ харалга-конкурс республикын байгаали хамгаалха бүлгэмэй совет, арадай эрдэм һуралсалай министерство, республикын ан үсхэбэрилдэг трест, «Бурятлесхоз», «Бурятмежлесхоз», «Бурятпромохота» үйлэдбэриин нэгэдэлнүүд үнгэргэнэ.

Конкурсын гол зорилгонь хадаа, байгаали хамгаалха талаар хэмжээ ябуулгануудые шангадхаха, һургуулиин үхибүүдэй, ойн ажахын болон бусадшье албан зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй хүдэлмэриие бүришье эдэбхижүүлхэ, түрүү дүй дүршэлнүүдые нэбтэрүүлхэ, ойн шубуудай тоо толгойе олошоруулха гэһэн юм.

Конкурсын үедэ иимэ хэмжээ ябуулганууд хараалагдана:

—шубуудай уурхай-гэрхэнүүдые болон эдеэлхэ газархануудые хэхэ (10 һурагша —1 шубуунай гэр, ойн ажахын хүдэлмэрилэгшэд нэгэ нэгые хэхэ ёһотой);

— жэгүүртэ нүхэдөө хамгаалха талаар экологическа субботнигуудые үнгэргэхэ;

— «Шубуунай үдэр» гэһэн һайндэр эмхидхэхэ;

— ойн шубуудые, тэдэнэй уурхайнуудые хооһолон һандаргаха ябадалнуудые усадхаха талаар хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ.

Колхоз, совхоз, һургуули болон бусадшье ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд үбэлэй сагта шубуудай эдихэ хоол бэлдэлгэдэ туһалха ёһотой. Ойн ажахын хүдэлмэрилэгшэд шубуудай гэрхэнүүдые болон хэмэл уурхайнуудые бариха хэрэгтэ материалаар туһалха, гадна заабари зүбшөөл үгэжэ байха болоно.

Энэ харалга-конкурсын дүн 3 шатаар үнгэргэгдэхэ юм. Нэгэдэхинь, һургуулинуудай, ойн ба агнууриин ажахынуудай предприятинуудай дунда үнгэргэгдэхэ. Хоёрдохинь, районуудай дунда. Харин гурбадахинь республика дотор үнгэргэгдэхэ юм.

Һургуулиин, ойн, агнууриин ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд бүхы документацияа бэлдэжэ, районой байгаали хамгаалха бүлгэмдэ үгэхэ ёһотой. Харин районой байгаали хамгаалха бүлгэм, район соогоо шалгарагшадые тодоруулжа, 1991 оной сентябриин 25 болотор, бүхы документацияа республикын байгаали хамгаалха соведэй бүлгэмдэ дамжуулха ёһотой. Республикын жюри илагшадые тодоруулха юм.

Харалга-конкурсдо эдэбхитэйгээр хабаадаһан, бүхы эрилтэнүүдыень дүүргэһэн һургуулинууд, ой модоной болон агнууриин ажахынууд хүндэлэлэй грамотаар, мүнгэн шангаар урмашуулагдаха болоно.

Нэгэдэхи һуурида гараһан һургуули 250 түхэриг мүнгөөр урмашуулагдаха, харин удаадахи һуурида гараһан һургуулинууд тус тустаа 200—150 түхэриг мүнгөөр шагнагдаха юм. Ойн ажахынуудай дунда шалгарагшад тус тустаа 150, 100, 75 түхэриг мүнгөөр урмашуулагдаха байна. Энэ конкурсдо эдэбхитэйгээр хабаадагшад мүн лэ урмашуулагдаха юм. Конкурсдо хабаадахыетнай бултыетнай уринабди.

И. ДОРОВСКИХ,
Республикын байгаали хамгаалха бүлгэмэй соведэй түрүүлэгшын орлогшо.

Голой эрьедэ... Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

«ПРАВДА БУРЯТИИ» мүнөөдэрэй номерто

«1990 оной дүрбэдэхи квартал болон 1991 ондо ороной ажахынууд хоорондын холбоо барисаае һайжаруулха хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай» СССР-эй Президентын Указ газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ тунхаглагдаба.

Журналист Сергей Гуровай бэшэһэн «Сентябрь һара юугээршье баярлуулбагүй» гэжэ гаршагтай статья олоной һонорто барлагдаба. Хориин районой ажахынуудта үнгэрһэн һарада тэжээл бэлэдхэхэ, ургаса хуряаха хүдэлмэринүүдэй бүтээсэ багатайгаар ябуулагдаһан тухай автор энэ статья соогоо тоо баримтануудые хэрэглэн хөөрэнэ.

Районой ажахынуудта таряа сабшаха хуряаха хүдэлмэринүүдэй хоорондо ехэ забһар гаранхай. Эдэ бүгэдые гансашье сагай уларилда тохожо болохоор бэшэ. Ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд энэ харюусалгатай хүдэлмэриие һайнаар эмхидхэжэ шадаагүй гээд автор репортаж соогоо бэшэнэ.

«Үгэһэн хүнэй гар хододоо арьбан байг лэ!» гэһэн гаршагтай Л. Неретинагай репортаж уншагшадай һонорто барлагдаба. Улаан-Үдын хүүгэдэй хоёрдохи поликлиникын барилгые болзортонь ашаглалгада тушааха хэрэгтэ шэлэй заводой коллектив 12 мянган, прибор бүтээлгын нэгэдэл 5700 түхэриг мүнгэ һомолһон, мүн барилгашадай хүдэлмэридэ горитой туһа хүргэһэн байна гээд автор энэ репортаж соогоо бэшэнэ.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—Мультфильм. 9.45—«Большая перемена»—2-дохи сери. 10.55—И. Л. Андронников. Ехэ зал тухай дурсалганууд. 12.25—Хүүгэдэй час (Француз хэлэнэй хэшээл). 13.25—Коллаж. 13.30—Время. 14.10—«ТелеЭКО» — журнал. 17.15—Баримтата фильм. 18.15 Воронежой циркын артистнуудай концерт. 18.30—Хүүгэдэй хоорой конгресс. 19.00—«Политическэ хөөрэлдөөнүүд». РСФСР-эй Верховно Соведэй депутадуудта табигдаһан хэдэн асуудалнууд. 20.00—Онсо шухала хөөрэлдөөн. 20.10 — Камерна хүгжэмэй концерт. 20.25—Дипломатическа бэшэ хөөрэлдөөн. 20.50—«Большая перемена»—2-дохи сери. 22.00—Время. 22.30—«Слово»—литературно - уран һайханай программа (00.30 хүрэтэр).

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 9,35, 10.35—Оршон тойронхи дэлхэй. 1-дэхи класс. 9.55, 10.55—Эртэ урда сагай бүмбэгэ. 11.35, 12.35—Хүгжэм. 6-дахи класс. «Садко». Н. А. Римский-Корсаков. 12.05—Манай саад. 13.05—«С вечера до полудня»—телевизионно уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. 14.10—Ритмическэ гимнастика. 14.40—«Личное счастье»—телевизионно фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. УЛААН-ҮДЭ. 17.00—«Манай бага Эхэ орон». (Дабталга). 17.45—Байгал. 18.00—«Хонхо»—һурагшадта зорюулагдаһан дамжуулга (буряадаар). 18.35 «Номой хуудаһануудаар аяншалга». 19.05—Байгал. 19.25—Байгалай үмэнэхи газар дээрэ. 20.10—Соносхолнууд. МОСКВА. 20.15—Буряадай АССР-эй дуу, хатарай «Байгал» ансамблиин концерт. 21.00—«Амгалан нойрсогты...» 21.15—«Булагууд»... нисээр уласхоор... сөөн. Эхэнэрнүүд... лаж. 22.35—СССР... Соведэй сесси... РСФСР-эй Вер... сессиин дневник... кейгээр СССР... «Динамо» (Мо...

Уласхоорондын шэнжэлэл

ШЭНЖЭЛЭГШЭДЫЕ ХҮЛЕЭ...

— «Революциин үедэ революцида аша туһатай юумэн тухай хэлэхыел зүбшөөгдэнэ»,— гэһэн Прага хотодо ажаһуугша Я. Тесаржын хэлэһые дэмжэхээр. Прагада хүдэлжэ байхадаа, тэрэнэй толилуулһан «Шэнэ журамай хүшэгын саана» гэһэн һонирхолтой статья уншаа бэлэйб. «Баархад» революциин нюухаяа һанаһан баримта тухай дурдахатайгаа сасуу статьягай автор шэнэ засагаархидай урда зогсохо баатай болоо һэн. Тиин Я. Тесаржын дээрэ дурдагдаһан үгэнүүдэй тон зүб байһыень ойлгоо бэлэйб. Революци бэеэ хамгаалха ёһотой, тэрэ тиимэ эрхэтэй. Гэбэшье түүхэшэд, журналистнууд шэнжэлгэнүүдые хэхэ мүн лэ эрхэтэй ха юм. Илангаяа Чехо-Словакида болоһон революци тухай. Тиимэһээ энэ революци тухай хөөрэхэ хүсэлэнтэйб. Үнгэрэгшэ жэлэй тэн багаар КПЧ-дэ эсэргүү хүсэнүүд нэгэдэжэ, өөһэдын нэгэн платформотой болоо бэлэй. КПЧ-гэй хүтэлбэри хэдэн ондоо зүришэлдөөтэ бүлгэмүүд боложо таһаршаһан тула ямаршье тэмсэлгүйгөөр засагаа алдаха баатай болоо юм. Тиин В. Гавел түрүүтэй хүсэнүүд гүрэнэй засагта ерээ бэлэй. Тэрэ гэһэнһээ хойшо орон дотор ехэ хубилалтанууд болоо. Мүнөө үедэ орон дотор бэелүүлэгдэхэ экономическа реформын бэлэдхэл түгэсэжэ байна. Тэрэниие бэлэдхэгшэд ЧСФР-тэ эгээл таатай вариант бэдэрнэ.

«Баархад» революциһаа хойшо орон дотор ехэ юумэн хэгдээ. Энээн тухай бэшэгдэһэн байха. Хэрбээ бэшэгдээгүй юумэнэй үлөө һаань, тэрэ революцида «аша туһагүй» байгаа гээшэ, тиимэһээ нюуса зандаа үлэхэ байха. Мүнөө ажаһуужа байгшад энээн тухай мэдээшьегүй байжа болохо. 1989 оной ноябриин 17-до Прагада болоһон үйлэ хэрэгүүдтэ хабаадагшад лэ энээниие мэдэхэ байна ха юм. Мүнөө болотор энэ революци яажа бэлдэгдээб, ямар хүсэн ёһотойл эмхидхэгшэнь байгааб гэжэ хэлэхэнь бэрхэтэй. «Хэн Чехословакиин эзэн бэ, тэрэнэй гарта Европын түлхюур байха юм» гэһэн Бисмаркын үгэнүүд эжэлүүдгүй һанаанда ороно. Энэ орон Европын эгээл түбтэ оршоно ха юм. Тиимэһээл бусадай анхарал татадагынь ойлгосотой. Ямар хүсэнүүд «баархад» революци хэбэ гээшэб, тэдэнэй хараа шэглэлынь ямар бэ гэһэн асуудалнууд гарана. Эндэхи байдалда Америкын Холбоото Штадууд, ФРГ, Советскэ Союз анхарга ха юм. Һая болотор ЧСФР-тэ албанай хэрэгээр ерэгшэд ехэ олон байгаа. Шэнэ уулзалганууд, шэнэ нэрэнүүд... Ухамайлан хараха болоо һаа, тон лэ һонирхолтой байна. Ороной президент В. Гавелда, архивариус В. Пречануда болон бусадта олон лэ асуудалнуудые табижа боломоор Шажангай, мүн Чехо-Словакида ажаһуудаг еврейнүүдэй түлөөлэгшэдтэй уулзажа шадагдабагүй. «Агуухэ Зүүн зүг» гэжэ нэрлэгдэдэг масонско ложиин түлөөлэгшэ Жан Робер Рагаштай, ЧСФР-тэ һэргээгдэһэн «Ротариклубай» шэнэ гэшүүдтэй уулзагдабашье, тэдэнһээ олон юумэ мэдэхын аргагүй. Бул... та абяагүй байхые оролдо... жэлэй ноябрь һарада боло... циие яажа эхилхэб гэһэн ... тенштейндэ үнгэргэгдэһэн ... баадагшадшье, ноябриин 17... үдэр Вроцлавта сугларжа, ... сэбые хариин гүрэнүүдэй ... суггаа зүбшэһэн Чехословакиин ... хүтэлбэрилэгшэдтэ эсэргүү бай... дэй түлөөлэгшэдшье арбан ... һаар. Эндэ зүбшэгдэһэн түсэб... тай байһан байна. Общественно... һээ гадна правительствада ... далые үргэдхэхэ, оронииe ... дые зүришэлдөөтэ хүсэнүүд... дахыень баадхаха, парламент... гөө түлөөлэгшэдые оруулжа, ... нэлхэ гэһэн хараа шэглэл ба... юм. Эдэ бүхы түсэбүүдые ... бэеэ дааһан сүлөөтэ интеллиге... бай гэшүүд хараалаа гээшэ... хёоһон түсэб Чехословакиин ... хүтэлбэрилэгшэдэй гарта оро... Курьер Л. Лис гэгшэ энэ ... хотодо байрладаг США-гай ... хүдэлмэрилэгшэ Роберт Нор... дамжуулха ёһотой байгаа юм... даагүй бшуу. Тэрэ үедэ аме... мат оронһоо гаража ошохо... лоо бэлэй. Харин мүнөө ... руулагданхай. Тоталитарна ... гаалсаһан габьяатай гээд ... Лис гэгшэ мүнөө парламент... ба аюулгүйн байдалые ... нуудые хинадаг юм.

1989 оной ноябриин 17-до ... хэрэгүүдтэ түлөөлэгшэд хаба... хо-Словак хэблэлдэ толилогд... алнуудһаа, үнгэргэгдэһэн ... һээ М. Якешые тушаалһаань ... рилго тэрэ үедэ табигдаһан ... элирнэ. Тиин студентнүүдэй ... гаар демонстраци үнгэргэхэ ... даһан байна. Энэ хэрэгые ... үеын хүтэлбэрилэгшэд Л. Адами... рита, Р. Гегенбарт ба Л. Ло... дэмжээ юм.

Гэбэшье мүшхэлгын комисси... «Прагын намарые» эмхидхэгш... руулжа шадаагүй байха юм... 17-до болоһон үйлэ хэрэгүүд... дые ба эмхидхэгшэдые булты... жэ болохо гээд бидэ этигэдэ... Гэбэшье эдэ үйлэ хэрэгүүдые... цида хабаадагшадта доброволь... элирүүлхэ арга боломжо ... байба,— гээд комиссиин гэшүү... мэдүүлээ юм.

Шэнэ хүтэлбэри оронииe ... тоталитаризмда ба захиргаан... скэ журамда оруулжархихагүй ... общественэ гэшүүд һанагаа ... дотор коммунистнуудта эсэрг... дэй зэргэнүүд олошорно, поли... тинууд нэгэдэжэ, «граждан ф... уряа доро политическэ ба ... талаар засагые гартаа оруулха... мүнөө демократи гээшэ ямар ... тойб гээд өөрынхеэрээ идхан...

ХИЛЭ ДЭЭРЭ ХҮЛГӨӨТЭ...

Гурбахш Сингхые үргэбшэеэ харуулхыень дурадхахада, сай хадагалдаг баанха соо хэгдэһэн героин олдобо. Тэрэнь килограммһаа үлүү татаха байба. Нүгөөдэнь, Пракаш Сингх гэгшэнь пограничнигуудта баригдаха болоходоо, буу хэрэглээ юм. Тиихэдэнь пограничник автомадаар буудажа, тэрэниие алаһан байна. Фирозпур хотоһоо холо бэшэхэнэ оршодог хилын-патрульна полицида асарагдаад байхадаа, Гурбахш тэдэнэй абажа ябаһан героинтай пластикова пакедүүдэй стол дээрэ хэбтэхыень харана.

Хэдэхэн минутын үнгэрөөд байхада, Гурбахш Сингх «Бхиндраивалиин эрээн гүрөөһэн» гэһэн сикх эмхи бидэниие Пакистанай хилэ дээрэхи багахан һууринһаа наркотигуудые асархыемнай эльгээгээ юм гээд мэдэрбэ. Пенджаб штат Индиһээ таһаржа бэеэ даанги «Халистан» гүрэн бии болгохо ёһотой юм гээд энэ эмхи тоолодог.

Боевигүүдэй отрядай командир героин асарха захиралта Гурбахшта үгэхэдөө, тэрэниие худалдажа олоһон мүнгэн «сикхүүдэй өөһэдынгөө гүрэниие бии болгохо нангин тэмсэлдэ» зорюулагдаха юм гээд ойлгуулһан байна. Гадна табан мянган рупий өөрөө абахаш гэжэ найдуулаа юм. Хилэ дабахадань, пакистан офицер ба хоёр сэрэгшэ тэдэндэ туһалһан байна. Индиин хилэ һуниндөө гараха зүргэ сэрэгшэд заажа үгөө юм. Тиихэдэ энэ зүргые хэншье мэдэхэгүй байха гээд найдуулаа бэлэй. Боевигууд Индиин хилэ дээрэ пограничнигуудтай ушархадаа, нюуса юумэн хэзээ нэгэтэ мэдээжэ болодог юм гэһэн ажабайдалай жама еһын зүб байһые мэдэрээл ёһотой.

Индиин сепаратистнуудай ба пакистан мүрдэн мүшхэгшэдэй наркобизнесэй түлөөлэгшэдтэй толгойгоо холбоһые энэ ушар гэршэлнэ. Пакистанай сэрэгые толгойлогшод «героинын мафитай» тон дүтын холбоотой юм. Наяад оной һүүлээр ахалагша хэдэн офицернүүд, тэрэ тоодо генерал Зия-Уль-Хакай өөрынь пилот скандинавска гүрэнүүдтэ, мүн Дүтын зүүн зүгэй оронууд руу героин абаашажа ябатараа, баригдаа бэлэй. Теэд энэ хэрэгтэ пакистан мэдээжэ генералнууд, диктаторай бүлынхид хабаатай байжа, тэдэнэр абарагдаа һэн. Тэрэ гэһэнһээ хойшо наркобизнесые дэмжэдэг гүрэн гээд Пакистаниие нэрлэдэг болоо юм. Американ мэргэжэлтэдэй тоолоһоной ёһоор, 1988 оной түрүүшын хахадта дэлхэйн олон ондоо нютагуудта Пакистанһаа гаргагдаһан 1130 килограмм хара тамхин, 1100 килограмм героин, 27 гаран тонно гашиш элирүүлэгдэжэ, үгы хэгдээ юм. Тиимэһээ наркотигуудые гаргадаг контрабандатай тэмсэдэг албатан Пакистанһаа ерэһэн ашаае, хүнүүдые илангаяа һэрэмжэтэйгээр шалгадаг. Тиимэһээ пакистан наркобизнесэй түлөөлэгшэд шэнэ ... жонуудые бэдэрхэ баатай бол... ган моджахедүүдһээ гадна тэд... правительствада дурагүйшүүлы... дэг болоһон байгаа. Наркобиз... гойлогшодто алба хэхэеэ бэ... сикх сепаратистнууд Джамму... штадуудта Пакистанай тала ба... дэлгэ мүшхэлгэ хэдэг эмхинүү... лэгшэд мэдүүлээ юм. Тиин Пак... кобизнесые толгойлогшод Инд... дайдые хэрэглэн, олоһон мүн... правительствадань эсэргүү хүс... баадагшадые урмашуулна бшуу... хүдэлөөнэй түлөөлэгшэдтэ Исл... зэбсэг үгэдэг байха юм.

Мүнөө үедэ Пакистантай хүр... штадуудай хилэ дээрэ хүлгөөтэ... ри шахуу наркотигуудые аба... баригдана. Контрабандистнууд... жа үзүүлхын тула пакистан сэр... диин пограничнигуудай урдаһ... сэг хэрэглэдэг юм. Энэ жэлдэ... һон Интерполой элидхэл соо ... дые гаргахын тула гол түлэб ... зар дайда хэрэглэгдэдэг бол... заагдана. Индиин пограничник... рүүлһэн наркотическа хэрэгсэлн... хи хубинь Пакистанһаа гаргагд...

Иимэ байдал Индиин правите... шүүдэй һанаае зобооно. Гадна ... наркобизнес үргэнөөр дэлгэр... мануудай тоо олошорно. Инди... хоёрой хоорондохи харилсаан... римшуулха талаар МИД-эй секр... үнгэргэжэ байгаа хэлсээнүүдэй ... стан наркомафиин хуулита бэ... дые хорихо тухай асуудал Ин... һаа нэгэнтэ бэшэ табигдаһан б... тухай Пакистанай хүтэлбэрилэ... хан хандахадаа, Индиин гадаа... гүүдэй министр И. К. Гуджрал... юм.

Героинова мафи Пак... ямаршье засагһаа хүсэтэй ... мафиин түлөөлэгшэдэй ... лэ байгша оной августда ... да Беназир Бхуттын толгойл... правительство буулгагдаба бшуу... хан Индиин хэблэлдэ мэдээсэ... Энээн тухай Би-Би-Си-дэ интер... дөө Б. Бхуттын эхэнь мэдүүл... Хоёр жэл шахуу болзорто Бен... засаг барижа байхадаа, нарк... тэмсэл ябуулхые оролдоо юм... наркобизнесые толгойлогшод ... дэмжэдэг армиин хүтэлбэрин... шэд дурагүйтөө бшуу.

Валерий ...
Алексей ПО...

Редактор Р. Б. ГА...

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, ств. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское 3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Заказ № 226.